

Sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima u hrvatskome jeziku

Bedeković, Natalija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:690874>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-21**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

**SINTAKTIČKO-SEMANTIČKI STATUS KONSTRUKCIJA S
GLAGOLSKIM PRILOZIMA U HRVATSKOME JEZIKU**

DIPLOMSKI RAD

8 ECTS bodova

Natalija Bedeković

Zagreb, 26. rujna 2023.

Mentor

Doc. dr. sc. Iva Nazalević Čučević

Zahvala

Prije svega, zahvaljujem svojoj mentorici doc. dr. sc. Ivi Nazalević Čučević, koja mi je svojim stručnim kompetencijama i otvorenim srcem bila potreban putokaz prilikom izrade ovoga rada.

Nadalje, zahvaljujem Filozofskom fakultetu i Odsjeku za kroatistiku na svim izazovima s kojima sam se suočila te vrijednim poukama koje su iz njih proizašle.

Na kraju, zahvaljujem svojoj obitelji na bezuvjetnoj potpori tijekom studija bez koje ne bih ostvarila preduvjete za život vrijedan življenja.

Temeljna pouka koju mi je usadio Filozofski fakultet moja je misao vodilja na pragu ulaska u svijet nastavničkih izazova:

„Tko se usuđuje poučavati, nikada ne smije prestati učiti.”

John Cotton Dana

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pregled pristupa glagolskim prilogima u okviru hrvatskih gramatika	5
2.1. Pregled tumačenja glagolskih priloga u hrvatskim gramatikama.....	5
2.2. Zaključno o pregledu pristupa glagolskomu prilogu u analiziranim gramatikama hrvatskoga jezika.....	17
2.3. Definicija sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim prilogima na temelju kriterija kognitivnolingvističkoga pristupa B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020)	20
2.4. Osvrt na postavke B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020) o sintaktičko-semantičkom statusu konstrukcija s glagolskim prilogima	28
3. Metodologija određivanja sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim prilogom	31
4. Rasprava	34
4.1. Analiza sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim prilogima na temelju primjera iz korpusa hrWaC.....	34
4.2. Analiza sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim prilogima na temelju primjera iz referentne literature (granični primjeri)	41
4.3. Predočivost hijerarhijskog ustroja predikatne funkcije glagolskih priloga.....	44
4.4. Izazovi s parafrazama.....	46
4.5. Kriteriji na temeljima binarizma	50
5. Zaključak	52
6. Literatura	54

1. Uvod

U ovome radu proučava se sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima u hrvatskome jeziku.

Glagolski se prilozi svrstavaju u *jednostavne nelične* glagolske oblike (usp. Barić i dr. 1995: 233; Težak–Babić 2003: 145–152; Silić–Pranjkočić 2007: 58). Jednostavni glagolski oblici tvore se od jednoga glagola (Silić–Pranjkočić 2007: 58), odnosno izraženi su jednom riječi, zbog čega se nazivaju još *nesložnim* ili *sintetskim* oblicima (Barić i dr. 1995: 233).

Iako hrvatska gramatička tradicija preferira nazive *glagolski prilog sadašnji* i *glagolski prilog prošli* (usp. Belaj–Tanacković Faletar 2020: 388), u jezikoslovnoj literaturi upotrebljavali su se i drugi nazivi za te glagolske oblike, što smo uočili tijekom svojega istraživanja. Tako, primjerice, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* T. Maretića (1963) čuva nazive *gerundij sadašnji*, odnosno *gerundij prošli*. U *Gramatici hrvatskoga jezika* J. Florschütza (1916) prisutni su nazivi *prilog trajni* ili *adverb prezentni* te *prilog svršeni* ili *adverb perfektini*. Osim toga u dijelu se jezikoslovne literature rabe nazivi *particip prezenta*, odnosno *particip perfekta* (v. Peti 1979; Barić i dr. 1979).

Kao što njihov naziv sugerira, glagolski su prilozi „mješanci” između glagola i priloga (Silić–Pranjkočić 2007: 198). Neličnost se glagolskoga oblika potvrđuje u izostanku *vanjskih* glagolskih kategorija, tj. lica, broja, načina, te prisutnosti *unutarnjih* glagolskih svojstava – glagolskoga vida i prijelaznosti (isto). S druge strane glagolski prilozi dobivaju svojstva priloga, odnosno riječi kojima se označuju okolnosti odvijanja glagolske radnje (isto). Kategorija vremena vanjska je glagolska kategorija koja izostaje kod neličnih glagolskih oblika, ali u kontekstu sintaktičko-sematičkoga statusa glagolskoga priloga smatrat će se polazištem njegove rubnosti (v. Belaj–Tanacković Faletar 2020).

Glagolski se prilog sadašnji tvori dodavanjem sufiksa *-ući / -eći* prezentskoj osnovi trećeg lica množine nesvršenih glagola i „njime se izražava glagolska radnja kao pratnja radnje izražene predikatnim glagolom” (Silić–Pranjkočić 2007: 93). Glagolski se prilog prošli tvori dodavanjem sufiksa *-vši / -v* infinitivnoj osnovi svršenih glagola i njime se također izražava glagolska radnja kao pratnja radnje izražene predikatnim glagolom (isto: 94). Dok glagolski prilog sadašnji označava okolnost u obliku radnje istodobne s drugom radnjom, glagolski prilog

prošli označava „okolnost u obliku radnje koja prethodi drugoj radnji” (isto: 198). Iako je glavna služba glagolskih priloga označavanje radnje kao okolnosti (isto), oni mogu „nastupiti u ulozi zavisnoga dijela složene rečenice” (isto: 92).

Spomenuta rubnost konstrukcija s glagolskim priložima, kao što je rečeno, počiva na postojanju informacije o vremenu, jedne kategorije više koju glagolski prilozi imaju u usporedbi s infinitivom (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 388).¹ Konstrukcije s infinitivom, glagolskim prilogom i pridjevom B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) razmatraju u okviru sintakse složene rečenice, tj. nefinitnih klauza, o čemu će biti više riječi u nastavku ovoga poglavlja.

Budući da u jezikoslovnoj literaturi postoje različita tumačenja sintaktičke funkcije glagolskih priloga, u prvome redu u okviru glagolskoga predikatnoga proširka (npr. Peti 1979; Barić i dr. 1979; Silić–Pranjković 2007; Belaj–Tanacković Faletar 2017), priložne oznake (Težak–Babić 2003), odnosno u službi različitih složenih rečenica (Florschütz 1916: 167–170, 259; Maretić 1963: 658–662; Barić i dr. 1995: 574; Silić–Pranjković 2007: 93–94, 198), u recentnim pristupima sintaktičkoj službi i značenju tih neličnih glagolskih oblika pokušavaju se uspostaviti kriteriji razlikovanja konstrukcija s glagolskim priložima u službi glagolskoga predikatnoga proširka, odnosno predikata nefinitne klauze. Poznato je da se glagolski predikatni proširak tumači u okviru pojave proširivanja ili ekspanzije predikata (usp. Silić–Pranjković 2007), pri čemu B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2017) tumače kako „glagolski prilozi u službi glagolskih predikatnih proširaka ili sekundarnih predikata u tom smislu glagolskom procesu ostvarenom primarnim predikatom dodaju kakvu novu dimenziju, kontekstualiziraju ga, odnosno elaboriraju, s obzirom na neki popratni aspekt glagolske radnje, ali ne dopunjuju njegovo temeljno značenje niti ga na bilo koji način strukturno mijenjaju” (Belaj–Tanacković Faletar 2017: 93). Isti će autori 2020, u kognitivnoj gramatici složene rečenice, glagolski prilog u službi predikatnoga proširka ograničiti na rečenice u kojima je otežana konceptualna razlučivost dviju radnji, dok će slučajeve u kojima postoji visok stupanj konceptualne odvojivosti tumačiti kao glagolski prilog u službi predikata nefinitne klauze, o čemu će se iscrpnije govoriti u poglavlju 2.3. Radi sažeta uvida u problem nefinitnih klauza u ovome ćemo se poglavlju osvrnuti na pregled nefinitnih klauza prema B. Belaju i G. Tanackoviću Faletaru (2020), i to (a) infinitivne, (b) klauze s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim i (c) klauze s

¹ Nefinitne se klauze s glagolskim priložima mogu smatrati rubnijim od infinitivnih nefinitnih klauza (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 388), a „nefinitne konstrukcije s glagolskim pridjevima mogu se smatrati najrubnijim nefinitnim klauzama” (isto: 398).

glagolskim pridjevima trpnim i radnim, tj. participske klauze (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 371).

Infinitivne klauze² u hrvatskome jeziku uključuju tri tipa konstrukcija – dopunske izrične objektne, subjektne i adverbijalne namjerne (isto). Dok su infinitivne klauze u suvremenim gramatikama mnogih jezika, kako navode B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto), općepoznata i općeprihvaćena činjenica, u hrvatskim se gramatikama o njima ne govori. Razlog tomu pronalaze u utjecaju tradicijske gramatike i standardne teorije generativne gramatike na poimanje rečenice (isto). Naime, u hrvatskim se gramatikama, ističu autori (isto), rečenicom opisuju „samo one konstrukcije u kojima je predikat kodiran finitnim glagolskim oblicima”, koji sadrže informaciju o kategorijama broja, lica, vremena i načina. Budući da infinitiv ne posjeduje navedene morfološke kategorije, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) napominju kako on „ne može imati ni status rečenice, tj. ne može samostalno tvoriti predikat”. Na temelju tih pretpostavki autori (isto) promatraju predikatni infinitiv kao dio širega predikata, odnosno kao predikatnu dopunu bez obzira na glagol uz koji stoji. Sličan utjecaj B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto: 372) primjećuju u gramatikama ostalih novoštokavskih standardnih jezika u kojima se infinitiv također smatra dijelom predikata. Međutim, autori (isto) navode kako određene infinitivne dopune u hrvatskome jeziku treba promatrati kao nefinitne infinitivne klauze.

Klauze s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim³ B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto: 388) navode drugom vrstom složenih rečenica s nefinitnim klauzama u hrvatskome jeziku. Budući da ove klauze sadrže informaciju o vremenu, autori ističu (isto) kako se one mogu smatrati rubnijim nefinitnim klauzama. Klauze s glagolskim priložima u usporedbi s nefinitnim infinitivnim klauzama imaju jednu kategoriju više, što B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) smatraju jednim od mogućih razloga njihova opisivanja kao zavisnih klauza u pojedinim hrvatskim gramatikama i pravopisima. Ipak, primjećuju kako u hrvatskim gramatikama, jednako kao i u gramatikama drugih novoštokavskih standardnih jezika, ne postoji jednoznačno tumačenje konstrukcija s glagolskim priložima (isto). Zbog toga B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto: 388–398) raspravljaju o kriterijima za uspostavu njihova sintaktičko-semantičkoga statusa.

² Primjer je nefinitne infinitivne klauze rečenica *Vidio sam vas odlaziti* (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 374).

³ Primjer je nefinitne klauze s glagolskim prilogom rečenica *Razmislivši o svemu što mu se dogodilo u proteklih nekoliko dana, izašao je i krenuo na posao riješiti taj problem* (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 390).

Uz infinitivne klauze i klauze s glagolskim priložima, trećom vrstom složenih rečenica s nefinitnim klauzama u hrvatskome jeziku B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto: 398) opisuju konstrukcije s glagolskim pridjevima trpnim i radnim. Nefinitne klauze s glagolskim pridjevima⁴ autori smatraju najrubnijim nefinitnim klauzama (isto). Iako ove klauze sadrže informaciju o broju, a implicitno i o vremenu, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) navode kako ta rubnost proizlazi iz njihove veze s pridjevima. Sintaktičko-semantički status klauza s glagolskim pridjevima također je predmet rasprave u trećoj knjizi *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (usp. isto: 398–401).

Cilj je ovoga rada analizirati sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima, u prvome redu na temelju postavki u Belaj i Tanacković Faletar (2020). Prije analize poći ćemo od pregleda pristupa sintaktičko-semantičkomu statusu glagolskih priloga u hrvatskim gramatikama, pri čemu ćemo posebnu pozornost posvetiti kognitivnolingvističkomu opisu sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskoga priloga i recentnim osvrtima na njega. U nastavku ćemo iznijeti okvir analize, upućujući na ciljeve analize, metodologiju i izbor jezične građe.

⁴ Primjer je nefinitne klauze s glagolskim pridjevom rečenica *Iznenadjeni njegovom reakcijom, gosti nisu znali što da kažu* (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 398).

2. Pregled pristupa glagolskim priložima u okviru hrvatskih gramatika

Pregled tumačenja sintaktičko-semantičkog statusa glagolskih priloga započinjemo pregledom hrvatskih gramatika s kraja 19. i početka 20. stoljeća do danas, a nastavljamo s iscrpnijim prikazom sintaktičko-semantičkoga statusa glagolskoga priloga u okviru kognitivnolingvističkoga pristupa (Belaj–Tanacković Faletar 2020) i osvrta na njega (Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023).

2.1. Pregled tumačenja glagolskih priloga u hrvatskim gramatikama

U ovome se potpoglavlju donosi pregled tumačenja glagolskih priloga u hrvatskim gramatikama. S tim se ciljem analiziraju: *Gramatika hrvatskoga jezika* Josipa Florschütza (1916), *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Maretića (1963)⁵, *Predikatni proširak* Mirka Petija (1979)⁶, *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* Barić i dr. (1979), *Hrvatska gramatika* Barić i dr. (1995), *Školska gramatika hrvatskoga jezika* Sande Ham (2002), *Gramatika hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića (2003), *Gramatika hrvatskoga jezika* Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007), *Hrvatska školska gramatika* Lane Hudeček i Milice Mihaljević (2017), *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika* Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara (2017) te njihova *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika* iz 2020. godine.

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Josipa Florschütza (1916) o glagolskim se priložima govori u dvama poglavljima – u *Oblicima* i *Sintaksi*. U *Oblicima* glagolski prilozima obrađuju se pod naslovom *Glagolski prilozima ili adverbima*, gdje se navode njihova podjela, tvorba te bilješke s uputama za jezičnu uporabu.⁷ Tako su navedene dvije vrste glagolskih priloga: (a) *prilog trajni* ili *adverb prezentni* i (b) *prilog svršeni* ili *adverb perfektini* (Florschütz 1916: 83–84). Zanimljiva je napomena kojom J. Florschütz upućuje na *istovremenost* radnje iskazane glagolskim prilogom sadašnjim i koje druge radnje: „Trajni prilog pokazuje, da koja radnja traje, dok druga teče.”, što se u nastavku i pojašnjava primjerom (1) (isto: 84). Napomena je otisnuta i uz glagolski prilog prošli, iz čega se zaključuje kako glagolski prilog prošli izriče

⁵ U radu se referira na treće izdanje *Gramatike*. Pristup značenju i funkcijama glagolskih priloga jednak je u svim trima izdanjima, osim što se u prvome (1899) glagolski prilog sadašnji naziva *prvim prilogom*, a glagolski prilog prošli *drugim prilogom*.

⁶ Iako nije riječ o gramatici, smatramo značajnim osvrnuti se i na predmetnu monografiju.

⁷ J. Florschütz na početku svoje knjige (*Gramatika hrvatskoga jezika*, 1916) u *Pripomenama* ističe: „Što je u ovoj knjizi sitnim slovima štampano, ne treba uzimati u nižim razredima. – Bilješke u ovoj knjizi određene su za učiteljske pripravnike i pripravnice.”

prijevremenost radnje: „Svršenim se prilogom kazuje, da se koja radnja svršila prije koje druge radnje.”, a u nastavku se objašnjava primjerima (2–3) (isto).

(1) *Idemo govoreći ili idući govorimo, t. j. idemo i govorimo.*

(2) *Pogledavši ga sav se strese, t. j. pogledao ga je pa se stresao.*

(3) *Napisavši zadaću igrat ćeš se, t. j. napisat ćeš zadaću, onda ćeš se igrati.*

U *Sintaksi* se glagolskim priložima pristupa najprije u okviru skraćivanja zavisnosloženih rečenica, a zatim pod naslovom *Glagolski prilozi ili verbalni adverbji* (usp. isto: 167–170; isto: 258–260). Kada je riječ o skraćivanju zavisnosloženih rečenica, govori se kako glagolski prilozi i atributi „vrše često službu, koju imaju zavisne rečenice” (isto: 167). Objašnjava se kako se ti prilozi i atributi „dadu razvezati u zavisne rečenice i obrnuto mnoge se zavisne rečenice mogu s pomoću glagolskih priloga ukraće izreći ili skratiti.” (isto). Zatim se govori o mogućnosti skraćivanja adverbni rečenica, i to onda kada glavna i zavisna rečenica imaju isti subjekt, ili kad se subjekt zavisne rečenice odnosi na koji padež glavne rečenice (isto: 168). U tim se slučajevima skraćivanje provodi tako da se veznik izostavi, a glagol se stavlja u odgovarajući glagolski prilog (isto). Na taj se način skraćuju vremenske (4–5), „poredne rečenice s *kao da*” (6), „posljedične rečenice sa *da ne*” (7–8), uzročne (9–10), pogodbene (11), dopusne (12–13) i neke odnosne rečenice (14) (isto: 168–169).

(4) *Putujući (= kad putovaše) na jednu vodu i idući (= kad iđашe) pokraj te vode sretne se s jednim čovjekom u zelenim haljinama.*

(5) *To rekavši (= pošto to rekne) baci novčić u potok.*

(6) *Oni oboje kao stideći se (= kao da su se stidjeli) ne poslušaju ga.*

(7) *Ona je išla ne znajući (= da nije znala) ni sama kuda.*

(8) *Otišli smo ne rekavši (= da nijesmo rekli) nikome ni Laku noć!*

(9) *Pepeljuga ne imajući (= budući da nije imala) kad tražiti papuču pobjegne bosa.*

(10) *Ne mogavši (= budući da nijesu mogli) prijeći preko vode vrata se natrag.*

(11) *Teško vuku ne jedući (= ako ne jede) mesa, a junaku ne pijući (= ako ne pije) vina.*

(12) *Zato im govorim u pričama, jer gledajući (= premda gledaju) ne vide i čujuć i (= premda čuju) ne čuju.*

(13) *Nikad mu ništa na žao ne učinivši (= premda nijesam učinio) dosta sam propatio od njega.*

(14) *Ti čovjek budući (= koji si čovjek) gradiš se Bog.*

Pojedine skraćene adverbne rečenice, navodi J. Florschütz (isto: 169), mogu biti samostalne. Zaključuje da ih se stoga može nazvati apsolutnim adverbnim konstrukcijama, u opreci prema relativnim adverbnim konstrukcijama. Napominje kako su one stare koliko i adverbne rečenice, te nisu nastale njihovim skraćivanjem. Ističe da pravilo o načinu skraćivanja adverbne rečenice pokazuje dodatnu jezičnu mogućnost kojom se može poslužiti pisac (isto: 170).⁸

Pod naslovom *Glagolski prilozi ili verbalni adverbi* J. Florschütz (usp. isto: 167–170; isto: 258–260) djelomično ponavlja teorijski okvir iznesen u poglavlju o skraćivanju zavisnosloženih rečenica. Tako se navode sintaktičke funkcije koje glagolski prilog može imati: glagolski prilog u kombinaciji s *ne* ponekad zamjenjuje posljedičnu rečenicu s *da ne*, glagolski prilozi mogu značiti uzrok, a „mogu se kadšto razvezati u uzročne rečenice”, mogu značiti pogodbu i stajati „često mjesto pogodbene rečenice” (isto: 259). Usto se navode još tri sintaktičke funkcije glagolskoga priloga sadašnjega – (a) u kombinaciji s *kao* glagolski prilog sadašnji može zamijeniti poredbenu rečenicu s *kao da*, (b) glagolski prilog sadašnji može značiti dopuštanje te može zamijeniti dopusnu rečenicu i (c) glagolski prilog sadašnji može zamijeniti odnosnu rečenicu (isto: 260).

Ipak, teorijski se okvir proširuje, pa tako govori o mogućnosti da oba glagolska priloga zamijene usporednu sastavnu rečenicu s veznikom *i* (15–16) (isto: 259). Zatim se navodi kako glagolski prilozi često odgovaraju na pitanje *kada?*, označavajući time vrijeme, zamjenjujući čak i vremensku rečenicu (17–18) (isto). Osim toga glagolski prilozi odgovaraju na pitanje *kako?*, označavajući način (19–20) (isto).

(15) *Idahu govoreći (= i govorahu).*

(16) *Stojša legne u hlad pokrivši se (= i pokrije se) maramom.*

(17) *Idući (= kad je išao) tako nađe u polju jednoga čovjeka.*

(18) *Sav se strese vidjevši (= kad je vidio), kakva se nesreća dogodila.*

(19) *Danas sam ručao stojeći.*

⁸ Mogli bismo reći da J. Florschütz ograničava takvu porabu rečenica s glagolskim priložima na književnoumjetnički stil.

(20) *Zapjevavši (= veselo) ode iz kuće.*

J. Florschütz spominje samostalne ili apsolutne glagolske priloge koji se mogu „razvezati u zavisnu rečenicu s glagolom u prezentu pasivnome sa *se*” (21–22) (isto: 260). Na samom je kraju toga poglavlja otisnuta bilješka: „Glagolski se prilozi ne odvajaju od svoje rečenice zarezom” (isto), što je ekvivalent napomeni s kraja poglavlja o skraćivanju zavisnosloženih rečenica: „Adverbne se konstrukcije ne odvajaju od glavne rečenice zarezom.” (isto: 170).⁹

(21) *Pokraj peći sjedeći (= ako se sjedi) ništa se ne dobiva.*

(22) *U donjem gradu ušavši (= kad se uđe) nadesno stoji crkva.*

Iz Florschützova se izlaganja naslućuje postojanje nefinitnih klauza s glagolskim priložima, što je blisko promišljanjima B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020), ali o tome ne govori eksplicitno.

U *Gramatici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* Tome Mretića (1963) o glagolskim se priložima govori u dvama poglavljima – *Oblicima* i *Sintaksi glagolskih oblika*. U *Oblicima* se nalazi potpoglavlje *Konjugacija* u kojem se govori o postojanju dvaju gerundija u hrvatskome jeziku (Mretić 1963: 232).¹⁰ Gerundiji služe kao različite dopune subjektu, predikatu ili kojim drugim riječima u rečenici (isto). Riječ je dakle o glagolskim priložima, a u nastavku se navode pravila o njihovoj tvorbi. Tako se glagolski prilog sadašnji tvori od nesvršenih glagola, za razliku od glagolskoga priloga prošloga koji se tvori uglavnom od svršenih (isto: 233).

Sintaksa glagolskih oblika donosi potpoglavlje *Gerundiji*, u kojem se tumači sintaktička funkcija glagolskih priloga (isto: 656–662). Budući da su glagolski prilozi, kako navodi T. Mretić, *pravi* prilozi, oni mogu značiti način (23), vrijeme (24), uzrok (25), pogodbu (26) i dopuštanje (27) (isto: 656–658).

(23) *Mati mu **plaćući** odgovori.*

(24) *Čuvši to car odmah dozove onoga momka.*

(25) *Timotije, ili **ne znajući** (tj. jer nije znao) za tu pripovijest ili misleći da je on može prestupiti, izbaci pušku.*

⁹ Na temelju tih dviju napomena nije sasvim jasno treba li, prema J. Florschützu, upotrijebiti zarez kada je glagolski prilog u funkciji predikatnog proširka ili predikata zavisne surečenice.

¹⁰ T. Mretić (1963: 232) navodi fusnotu kojom pojašnjava da naziv *gerundij* nije u upotrebi u hrvatskoj gramatičkoj terminologiji, već su uvedeni nazivi prilog sadašnji i prilog prošli.

(26) **Čineći** ovo (tj. ako činite), *ne ćete pogriješiti*.

(27) *Zato im govorim u pričama, jer **gledajući** (tj. premda gledaju) *ne vide i **čujući** (tj. premda čuju) *ne čuju niti razumiju*.**

Nadalje autor navodi kako glagolski prilozi mogu stajati umjesto relativne rečenice, odnosno rečenice sa zamjenicom *koji* (28) (isto: 658). Budući da glagolski prilozi mogu značiti sastavljanje i suprotnost, moguće ih je pronaći u rečenicama s veznicima *i* te *a* (isto). T. Maretić navodi više primjera za sastavljanje (29) te za suprotnost (30), a ovdje se donose neki od njih (isto).

(28) *Kako ti, Jevrejin **budući** (tj. koji si Jevrejin), možeš iskati?*

(29) *Stojša legne malo u hlad da se odmori **pokrivši se** (tj. i pokrije se) *po licu jednom od one tri marame*.*

(30) *Ni sad ne mogu na nj pomisliti **ne nasmijavši se** (tj. a ne nasmijati se).*

Godine 1979. Mirko Peti objavljuje svoju monografiju *Predikatni proširak*, na koju ćemo se sažeto osvrnuti u okviru ovoga pregleda hrvatskih gramatika. Riječ je o pomno i iscrpno prikazanoj problematici predikatnog proširka, no za potrebe ovoga rada uzet će se, jasno, oni dijelovi monografije koji služe kao pomoć u razumijevanju i tumačenju sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima. U navedenoj se monografiji predikatni proširak interpretira kao samostalna sintaktička kategorija čiji se položaj u složenom rečeničnom ustrojstvu temelji na sintaktičkoj koordiniranosti s predikatnom rečenicom u koju je po njemu uvrštena (Peti 1979: 170). Kao što navodi M. Peti, sintaktička se koordiniranost proširka s predikatnom opisuje „u proizvodnom procesu posebnom neobaveznom preoblikom” (isto). Pretpostavka je takve preobliske postojanje dviju samostalnih rečenica u dubinskom ustrojstvu, na temelju čega preoblikom predikata jedne rečenice nastaje predikatni proširak u površinskom ustrojstvu (isto). Uvjet za uvrštavanje predikatnog proširka u rečenicu jest dakle isključivo postojanje predikata (isto). Međutim predikatni je proširak sintaktički potpuno neovisan o predikatu, jednako kao što je predikat sintaktički neovisan o proširku (isto: 171), što smo prethodno istaknuli citiravši određenje predikatnoga proširka prema B. Belaju i G. Tanackoviću Faletaru (2017).

Postoje dvije vrste predikatnog proširka, obavezni i neobavezni, što je ovisno o vrsti riječi koja u rečenici ima funkciju predikata (Peti 1979: 171). Ako funkciju predikata ima riječ nepotpuna značenja, predikatni je proširak obavezan, a ima li funkciju predikata riječ potpuna značenja,

predikatni je proširak neobavezan (isto). Obavezni predikatni proširak nužna je semantička dopuna riječi koja u rečenici ima funkciju predikata, pri čemu M. Peti, govoreći o imenskim predikatnim prošircima, navodi primjere tipa *Sava došla mutna*, dok se neobavezni predikatni proširak uvrštava u rečenicu ne dopunjujući značenje riječi koja ima funkciju predikata, npr. *Sava teče mutna* (isto). Glagolske priloge svrstava u skupinu neobaveznih predikatnih proširaka (isto: 163), navodeći primjere rečenica u kojima glagolski prilozi imaju navedenu sintaktičku funkciju, v. (35–36) (isto: 164).

(35) *Konj spavajući ide.*

(36) *Nada je ušla za njim odlučivši da govori.*

Iste godine kada je objavljena monografija *Predikatni proširak* izlazi i *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (Barić i dr. 1979). U toj se gramatici glagolski prilozi proučavaju u okviru morfologije i sintakse. U poglavljima *Prilog sadašnji* i *Prilog prošli* govori se o tvorbi glagolskih priloga, njihovim naglasnim obilježjima te se navode napomene i savjeti za njihovu jezičnu uporabu (usp. Barić i dr. 1979: 171–172).

U dijelu koji se bavi sintaksom nalazi se poglavlje o *preoblikama* (usp. isto: 308). Preoblike su opća pravila o promjenama sintaktičkih odnosa, odnosno „upute za operacije koje treba izvesti na zadanim rečenicama” kako bi se opisale moguće promjene u njihovu ustrojstvu (isto). Navodeći primjere preoblika, navodi se i primjer u kojem tim procesom nastaje glagolski prilog sadašnji (37) (isto):

(37) *Potok teče. Potok žubori. > Potok teče žuboreći.*

Budući da je jedan od suautora *Priručne gramatike hrvatskoga književnog jezika* (1979) Mirko Peti, očekivan je utjecaj njegova promišljanja na gramatičku kategoriju kojom se bavi i u svojoj monografiji – predikatni proširak. Glagolski se prilozi i ovdje navode kao vrsta neobaveznog predikatnog proširka (38–39) (isto: 433).

(38) *Marva klečeći sluša otjecanje Save.*

(39) *Nada je ušla za njim odlučivši da govori.*

U trećem izdanju *Hrvatske gramatike* Barić i dr. (1995) glagolskim se priložima pristupa u sljedećim poglavljima: *Morfologiji*, *Sintaksi* te *Zavisnom sklapanju rečenica s preoblikom*

ustrojstva.¹¹ U *Morfologiji* se nalaze potpoglavlja *Prilog sadašnji* i *Prilog prošli*, u kojima se navode pravila o tvorbi glagolskih priloga i napomene o njihovim naglasnim svojstvima (usp. Barić i dr. 1995: 244–245).

U okviru sintakse nalazi se potpoglavlje *Predikatni proširci* u kojem autori ne spominju glagolske priloge, već predikatnim proširkom smatraju proširivanje glagola „imenom u nominativu ili instrumentalu” (usp. Barić i dr. 1995: 403–404). U okviru potpoglavlja *Zavisno sklapanje rečenica s preoblikom ustrojstva* pod naslovom *Glagolski proširak* Barić i dr. navode kako glagolski predikat jedne rečenice može biti uvršten uz glagolski predikat druge i tada ima funkciju predikatnog proširka (usp. isto: 570–574). Predikatni proširak nastao od nesvršenih glagola, napominju, dobiva „oblik glagolskoga priloga sadašnjeg”, dok predikatni proširak nastao od svršenih glagola dobiva oblik glagolskoga priloga prošlog (isto: 574). Pri tome su subjekti ishodišnih rečenica najčešće isti, no autori kažu kako to nije nužno (isto). U nastavku slijede primjeri koje Barić i dr. (isto) opisuju predikatnim proširivanjem, pri čemu od ishodišnih rečenica nastaju zavisnosložene (isto: 40–41). Na temelju svega navedenoga, primjećujemo da u Barić i dr. (1995) postoji diskrepancija u terminologiji vezanoj uz predikatni proširak – katkad predikatnim proširkom smatraju proširivanje imenskom riječju u nominativu ili instrumentalu, a katkad tim terminom obuhvaćaju imenske i glagolske predikatne proširke (usp. isto: 403, isto: 570).

(40) 1. <i>Konj ide.</i>	}	<i>Konj spavajući ide.</i>
2. <i>Konj spava.</i>		<i>Konj idući spava.</i>

(41) 1. <i>Vrabačka četa prhnu uvis.</i>	}	<i>Cvrkućući vrabačka četa prhnu uvis.</i>
2. <i>Vrabačka četa cvrkuće.</i>		<i>Prhnuvši uvis vrabačka četa cvrkuće.</i>

Navedeni su i primjeri predikatnih proširaka nastalih od nesvršenih glagola (42), odnosno od svršenih glagola (43) (isto: 574). Zatim se navodi kako se predikatni proširci često javljaju kao zasebni članovi rečeničnoga niza, koordinirani sa svojim predikatima te od njih odvojeni

¹¹ Prvo izdanje: *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1979); drugo izdanje: *Gramatika hrvatskoga književnog jezika* (1989); treće izdanje i ostala: *Hrvatska gramatika* (1995).

zarezom (isto).¹² Takvi predikatni proširci smatraju se potpunim rečeničnim ustrojstvima (44–45) (isto).¹³

(42) *Polako **kuckajući** kišobranom o pločnik prilazio je sve bliže kavani.*

(43) *Nada je ušla za njim **odlučivši** da govori.*

(44) ***Stremeći** prema zvjezdanim perspektivama, prema njegovim sam riječima osjećao samo nagoni otpor.*

(45) *Tako su na trstiku disali i u ratu, **sakrivši se** pod crnom vodom.*

U *Školskoj gramatici hrvatskoga jezika* Sande Ham (2002) glagolski se prilozni obrađuju tek u jednome poglavlju – *Kako se tvore glagolski prilozni*? – što je u okviru proučavanja glagola kao promjenjivih vrsta riječi (usp. Ham 2002: 91). Uz temeljna pravila o tvorbi glagolskih priloga, navedene su i upute za upotrebu glagolskih priloga u rečenici. Glagolski se prilozni sadašnji upotrebljava uz predikat kao predikatni proširak, a označava radnju istodobnu s onom predikatnom (46) (isto: 91). Sintaktička je uloga glagolskoga priloga prošloga također opisana kao predikatni proširak, a njime se izriče radnja koja prethodi onoj predikatnoj (47) (isto: 92).

¹² Iako se terminološki ne uvodi razlika između glagolskoga priloga u funkciji predikatnoga proširka i glagolskoga priloga u funkciji predikata zasebnoga rečeničnoga ustrojstva, jasno je da Barić i dr. (1995: 574) sugeriraju odvajanje glagolskoga priloga zarezom kada je u potonjoj funkciji.

¹³ Dakle, prema toj napomeni, zasebnim se rečeničnim ustrojem smatra „nešto što nema svoj predikat”, jer „*kopajući* nije predikat, nego predikatni proširak”, kao što primjećuju Belaj i Tanacković Faletar (2020: 389).

- (46) 1. Slika **gledajući** more. }
 2. Slikala je **gledajući** more. } U isto vrijeme slika i gleda.
 3. Slikat će **gledajući** more. }
- (47) 1. **Dotrčavši** do vrata, pozvoni. }
 2. **Dotrčavši** do vrata, pozvonila je. } Prije dotrči, poslije pozvoni.
 3. **Dotrčavši** do vrata, pozvonit će. }

S. Težak i S. Babić u *Gramatici hrvatskoga jezika* (2003) glagolskim priložima pristupaju u poglavljima *Riječi* i *Rečenica*. U potpoglavlju o jednostavnim glagolskim oblicima bave se tvorbom glagolskih priloga (usp. Težak–Babić 2003: 152). Sintaktička se funkcija glagolskih priloga obrađuje pod naslovima *Predikatni proširak* te *Glagoli u rečenici*. U okviru *Predikatnoga proširka* navodi se kako se ustrojstvo rečenice može proširiti „sažimanjem dviju rečenica u jednu, i to tako da se predikat jedne rečenice uvrsti uz predikat druge” (isto: 245). Kada su u dvjema danim rečenicama oba predikata glagolska, potrebna je preoblika glagolskog vremena uvrštenoga predikata u glagolski prilog sadašnji ili prošli (48–49) (isto: 245–246). Takvo se proširivanje predikata naziva glagolskim predikatnim proširkom (isto: 246). Uzimajući u obzir značenje osnovnog ustrojstva navedenih rečenica, glagolski predikatni proširak može imati značenja načina (50), vremena (51), uzroka (52) i pogodbe (53) (isto).

(48) *Prići ću joj. Smijati ću se.* > *Prići ću joj **smijući** se.*

(49) *Obradovali smo se. Opazili smo dugu.* > *Obradovali smo se **opazivši** dugu.*

(50) *Prići ću joj **smijući** se.*

(51) ***Ušavši** pozdravim.*

(52) ***Znajući** te kao vrsna radnika, svakome ću te preporučiti.*

(53) ***Pobjegavši** od obveze, pobjegli biste i od prava.*

U nastavku se navodi kako se proširivanjem predikata u jednu rečenicu može stegnuti i više rečenica (54) (isto). Tako se od četiriju navedenih rečenica dobije jedna sa sljedećim rečeničnim ustrojem: dva predikatna atributa (*iznenađen, zadržan*), predikat (*skočim*) i priložna oznaka načina (*ne bojeći se više*) (isto).

(54) *Bio sam iznenađen. Bio sam zadivljen. Skočim na užareno gumno. Nisam se bojao više. > Iznenađen, zadivljen, skočim na užareno gumno, ne bojeći se više.*

Pod naslovom *Glagoli u rečenici* kristalizira se sintaktička funkcija glagolskih priloga. Tako S. Težak i S. Babić navode kako se glagolski prilozi sadašnji (55), jednako kao i glagolski prilozi prošli (56), prema predikatu rečenice odnose kao njihovi proširci (isto: 312).

(55) *Vadeći iz džepa pračku, dječak je u brzini izvukao i pismo.*

(56) *Postigavši tako visok plasman u prvim natjecanjima Petrović se odmah uvrstio među favorite.*

Gramatika hrvatskoga jezika Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2007) glagolskim se priložima bavi u poglavljima *Morfologija* i *Sintaksa*. U okviru *Morfologije* navode se pravila o tvorbi glagolskih priloga, ali i podaci koji pomažu u tumačenju njihove sintaktičke uloge (usp. Silić–Pranjković 2007: 93–94). Tako za glagolski prilog sadašnji J. Silić i I. Pranjković (2007: 93) navode kako se njime „izražava glagolska radnja kao pratnja radnje izražene predikatnim glagolom” (57). Usto navode da glagolski prilog sadašnji može imati ulogu zavisnoga dijela složene rečenice (58) (isto: 94). Glagolskim prilogom prošlim, napominju, također se izražava radnja kao pratnja radnje izražene predikatnim glagolom (59) te on može imati ulogu zavisne surečenice (60) (isto).

(57) *Sreo je svoga prijatelja **krećući** se.*

(58) *Šećući tako obalom, primijetio je niz neobičnih stvari (> Dok je šetao obalom, primijetio je niz neobičnih stvari).*

(59) *Prihvatio je prijedlog ne **suprotstavivši** se.*

(60) *Došavši kući onako umoran, odmah je legao u krevet (> Čim je došao kući onako umoran, odmah je legao u krevet).*

U okviru sintaktičkoga odjeljka u kojemu se navode sintaktičke službe i značenja glagolskih oblika nalazi se potpoglavlje *Glagolski prilozi*, u kojima se oni nazivaju „mješancima” – s jedne strane zadržavaju unutarnja glagolska svojstva, glagolski vid i (ne)prijelaznost, a s druge strane dobivaju svojstva priloga (isto: 198).¹⁴ Stoga ih J. Silić i I. Pranjković smatraju prikladnima za označavanje okolnosne radnje, što je, kako navode, njihova temeljna služba (isto). Za izricanje se okolnosti u obliku radnje istodobne s drugom radnjom upotrebljava glagolski prilog sadašnji

¹⁴ Prilozi su riječi koje označuju okolnosti odvijanja glagolske radnje (Silić–Pranjković 2007: 198).

(61), dok se za označavanje okolnosti u obliku radnje koja prethodi drugoj radnji upotrebljava glagolski prilog prošli (62) (isto). Pritom se glagolskomu prilogu sadašnjemu najčešće pridružuje značenje koje odgovara značenju vremenske surečenice s veznikom *dok* (63), no tomu se mogu dodati i značenja načina (64), uzroka (65), dopuštenja (66) i uvjeta (pogodbe) (67) (isto). Glagolski pak prilog prošli „najčešće ima značenje koje odgovara vremenskoj rečenici sa zavisnom surečenicom koja označuje prethodnost” (68), ali može značiti i uzrok (69), dopuštenje (70) i uvjet (71) (isto).

(61) **Čitajući** zastajkuje.

(62) **Pročitavši** zastane.

(63) **Čitajući**, zastajkuje. (usp. **Dok čita**, zastajkuje.)

(64) Čita **zastajkujući**. (usp. Čita **na taj način da zastajkuje**.)

(65) **Misleći da nećemo doći**, počeli su raspravu. (usp. **Kako su mislili da nećemo doći**, počeli su raspravu.)

(66) Ni **radeći dvostruko**, nije uspio. (usp. **Iako je radio dvostruko**, nije uspio.)

(67) Ni **dubeći na glavi**, ne bi to postigao. (usp. **Ni kad bi dubio na glavi/ ni da dubi na glavi**, ne bi to postigao.)

(68) **Pročitavši**, zastane. (usp. **Kad pročita**, zastane.)

(69) **Sjetivši se prijatelja**, odmah priđe telefonu. (usp. **Budući da se sjetio prijatelja**, odmah priđe telefonu.)

(70) Ni **posjetivši njega**, nisi ništa postigao. (usp. Nisi ništa postigao **iako si posjetio i njega**.)

(71) Ni **razbivši mu nos**, ne bi ga uvjerio. (usp. **Da mu i nos razbije**, ne bi ga uvjerio.)

Budući da J. Silić i I. Pranjković (2007: 198) spominju glagolske priloge i vremenske rečenice u istome kontekstu, očekivalo bi se da će u poglavlju o *Vremenskim (temporalnim) rečenicama* biti isti slučaj. Ipak, iako se govori o anteriornosti (prijevremenosti), glagolski se prilozima u navedenom poglavlju ne spominju niti se navode u primjerima (usp. isto: 336).

U okviru sintaktičkoga odjeljka, i to onoga koji se bavi gramatičkim ustrojem rečenice, nalazi se još jedno poglavlje u kojemu se pristupa glagolskim prilozima – *Glagolski predikatni proširak*. U njemu se navodi kako glagolski predikatni proširci, kao način proširivanja ili

ekspanzije predikata, mogu imati oblik glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga (isto: 292). I u tome se poglavlju upućuje na mogućnost iskazivanja istodobnosti dviju radnji kodiranih glagolskim prilogom sadašnjim i predikatnim glagolom (72), odnosno anteriornosti radnje iskazane glagolskim prilogom prošlim u odnosu na radnju iskazanu predikatnim glagolom (73) (isto).

(72) *Obično predaje **stojeći**.*

(73) *Promatrao nas je **nalaktivši se**.*

Hrvatska školska gramatika L. Hudeček i M. Mihaljević (2017) glagolskim priložima pristupa u poglavljima *Glagoli* i *Sintaksa*. U poglavlju o glagolima obrađuje se tvorba glagolskih priloga te se upućuje na upotrebu glagolskih priloga u rečenici (Hudeček–Mihaljević 2017: 80). Glagolskim se prilogom sadašnjim izriče „radnja koja se zbiva istodobno s kojom drugom radnjom izrečenom glagolom” (74) (isto). Glagolski prilog prošli iskazuje radnju „koja se zbila prije druge radnje izrečene ličnim glagolom” (75) (isto: 81). Autorice naglašavaju kako glagolski prilog prošli izriče radnju koja prethodi drugoj radnji u rečenici, stoga ga ne treba upotrebljavati u značenju istodobnosti koja se izriče glagolskim prilogom sadašnjim (isto).

(74) *Pripremala se za izlazak **pjevajući**.*

(75) ***Zapjevavši**, odjednom joj se sve činilo lakšim.*

U okviru *Sintakse* u poglavlju se o predikatnom proširku navodi kako on može imati oblik glagolskoga priloga sadašnjega ili prošloga (76–77) (isto: 137).

(76) *Pošla je u školu **smijući se**.*

(77) ***Potrčavši**, spotaknula se na kamen.*

Uočivši neslaganja u tumačenju sintaktičke funkcije glagolskih priloga, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) u trećoj knjizi *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* razmatraju njihov sintaktičko-semantički status (usp. Belaj–Tanacković Faletar 2020: 371–411). Tako u različitim jezičnim konstrukcijama sintaktička funkcija glagolskih priloga varira od predikatnog proširka do predikata nefinitne klauze (isto: 389). Upravo zato autori nastoje uspostaviti kriterije koji utječu na pojedina tumačenja (isto).

Temeljni je kriterij uspostave sintaktičke funkcije glagolskih priloga *stupanj konceptualne odvojivosti* radnji iskazanih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom (isto: 390). Pri tome je

stupanj konceptualne odvojivosti radnji proporcionalan „stupnju osamostaljivanja konstrukcije s glagolskim prilogom” (isto).

Unatoč postojanju temeljnoga kriterija, ali i uspostave onih dodatnih, kod nefinitnih konstrukcija s glagolskim priložima nije uvijek moguća jednoznačna interpretacija njihove sintaktičke funkcije (isto: 398). Naime, autori navode kako je prikladnije govoriti „o gradaciji njihova značenja, odnosno o hijerarhijskome ustroju njihove predikatne funkcije, od predikatnog proširka prema predikatu” (isto). Upravo će se o kriterijima i uspostavi toga hijerarhijskoga ustroja detaljno govoriti u poglavlju 2.3, ali prije njega osvrnut ćemo se kritički na pristupe glagolskomu prilogu u okviru hrvatske gramatičarske tradicije.

2.2. Zaključno o pregledu pristupa glagolskomu prilogu u analiziranim gramatikama hrvatskoga jezika

Iz pregleda hrvatskih gramatika i druge jezikoslovne literature o glagolskim priložima proizlazi nekoliko zaključaka. Prije svega, glagolskim se priložima u svim proučavanim gramatikama pristupa u okviru morfologije i sintakse, npr. Florschütz (1916), Maretić (1963), Barić i dr. (1979), Barić i dr. (1995), Težak–Babić (2003), Silić–Pranjković (2007), Hudeček–Mihaljević (2017). *Školska gramatika hrvatskoga jezika* (2002) Sande Ham o glagolskim priložima govori samo u dijelu posvećenom promjenjivim vrstama riječi, obrađujući pritom i njihovu sintaktičku funkciju. Nadalje, unutar morfoloških odjeljaka navedene gramatike ističu u prvome redu pravila o tvorbi glagolskih priloga, upute za njihovu jezičnu uporabu te njihova naglasna obilježja. Međutim u proučavanim se gramatikama mogu primijetiti razlike već u temeljnim jezičnim pravilima vezanima uz glagolske priloge.

Naime, izdvojili bismo problem tvorbe glagolskih priloga i za njega ključnu kategoriju glagolskoga vida. Navedene su gramatike suglasne oko činjenice da se glagolski prilog sadašnji tvori od nesvršenih (imperfektivnih) glagola, no isto ne vrijedi za glagolski prilog prošli. U većini se proučavanih gramatika navodi kako se glagolski prilozima prošli tvore isključivo od svršenih (perfektivnih) glagola (Ham 2002: 91; Težak–Babić 2003: 152; Silić–Pranjković 2007: 93–94; Hudeček–Mihaljević 2017: 80–81). U dijelu se gramatika pak navodi kako je uobičajeno da se glagolski prilog prošli tvori od svršenih, a rjeđe od nesvršenih glagola (Florschütz 1916: 83–84; Maretić 1963: 233). Gramatika Barić i dr. (1979: 172) ističe kako svi glagoli imaju glagolski prilog prošli, ali je češći od svršenih (Barić i dr. 1995: 245).

Kada se govori o savjetima za jezičnu uporabu glagolskih priloga, upućuje se na odnos simultanosti i anteriornosti. Pri tome se navodi kako se glagolskim prilogom sadašnjim označava radnja istovremena kojoj drugoj radnji, dok se glagolskim prilogom prošlim izriče radnja koja prethodi drugoj radnji (Florschütz 1916: 84; Ham 2002: 91–92; Silić–Pranjeković 2007: 292; Hudeček–Mihaljević 2017: 80–81). J. Florschütz (1916: 259) napominje kako „oba glagolska priloga često zamjenjuju usporednu sastavnu rečenicu vezanu sa *i*”, a odnosom simultanosti i anteriornosti u kontekstu glagolskih priloga ne bave se Maretić (1963), Barić i dr. (1979), Barić i dr. (1995) te Težak–Babić (2003).

Povezanost kategorije glagolskoga vida s odnosom simultanosti i anteriornosti ističe se u Gramatici J. Silića i I. Pranjekovića (2007). Autori navode kako „glagolski prilog sadašnji, jer se tvori od nesvršenih glagola, označuje radnju koja je istodobna s radnjom označenom glagolom u predikatu” (Silić–Pranjeković 2007: 292). S druge strane „glagolski prilog prošli, koji se tvori od svršenih glagola, označuje radnju koja prethodi radnji označenoj glagolom u predikatu” (isto). Odnos simultanosti i anteriornosti, odnosno vremenska profiliranost, utječe na tumačenje sintaktičke funkcije glagolskih priloga (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 390).

Kada je riječ o opisu sintaktičkih služba glagolskih priloga u proučavanim gramatikama, prijepori su također veliki. U najvećem se dijelu gramatika glagolskim prilozi pridaje funkcija predikatnog proširka (Barić i dr. 1995: 574; Ham 2002: 91–92; Težak–Babić 2003: 246; Hudeček–Mihaljević 2017: 137), ili specifičnije – neobaveznog predikatnog proširka (Peti 1979: 163; Barić i dr. 1979: 433). Zatim, jedan dio autora smatra da glagolski prilozi mogu imati funkciju zavisnog dijela različitih složenih rečenica (Florschütz 1916: 167–170; Florschütz 1916: 259; Maretić 1963: 658–662; Barić i dr. 1995: 574; Silić–Pranjeković 2007: 93–94, 198). Usto postoje određenja sintaktičke uloge glagolskih priloga u vidu dopuna subjektu, predikatu i drugim riječima u rečenici (Maretić 1963: 232), kao i različita opisna određenja (Florschütz 1916: 259; Maretić 1963: 656–657; Silić–Pranjeković 2007: 198; Težak–Babić 2003: 246).

Važno je upozoriti i na to kojim se opisnim nazivima upućuje na sintaktičku službu glagolskih priloga. Naime, autori nerijetko vješto izbjegavaju zauzimanje jasna stava o funkciji glagolskih priloga, koristeći jezične konstrukcije koje se ne mogu jednoznačno tumačiti. Tako se, primjerice, kod J. Florschütza navodi kako glagolski prilozi i atributi „vrše često službu, koju imaju zavisne rečenice”, iz čega nije potpuno jasno pridaje li im se ta funkcija (1916: 167). Nastojeći objasniti sintaktičku funkciju glagolskih priloga, J. Florschütz navodi kako „glagolski prilozi znače i pogodbu i stoje često mjesto pogodbene rečenice”, zatim da „glagolski prilozi

znače često uzrok i mogu se kadšto razvezati u uzročne rečenice” ili kako „glagolski prilog trajni udružen s *kao* često zamjenjuje porednu rečenicu sa *kao da*” (1916: 259). T. Maretić govori, na primjer, kako se gerundiji mogu „uzimati mjesto usporednih rečenica s veznicima *i, a*”, čime se odriče preciznoga određenja sintaktičke službe glagolskih priloga (1963: 658). J. Silić i I. Pranjković (2007: 198) navode da „glagolski prilog sadašnji najčešće ima značenje koje odgovara značenju vremenske surečenice s veznikom *dok*” te se ograđuju od načina tumačenja navedene jezične konstrukcije. Primjećuje se dakle da postoji terminološka neujednačenost prilikom iskazivanja sintaktičke funkcije glagolskih priloga, što rezultira njezinim heterogenim određenjima i opisima. Ne treba isključiti mogućnost da je terminološka neujednačenost rezultat prikrivanja nerazumijevanja složenosti kriterija koji utječu na definiranje sintaktičke funkcije glagolskih priloga.

U svim se navedenim gramatikama navode primjeri rečenica u kojima glagolski prilog ima opisanu sintaktičku funkciju, međutim izostaje teorijski okvir koji bi proučavatelju jezika podastro kriterije za njezino tumačenje. Iako je proučavajući primjere moguće proniknuti u potencijalne kriterije, na tom putu stoje svojevrsne zapreke. Kao što je vidljivo iz sažetog prikaza tumačenja sintaktičke funkcije glagolskih priloga, osim što postoje prijepori među pojedinim autorima i njihovim gramatikama, postoje i nedosljednosti u tumačenju sintaktičke funkcije glagolskih priloga unutar iste gramatike. Tako B. Belaj i G. Tanacković Faletar primjećuju određena nesuglasja u tumačenju sintaktičke funkcije glagolskih priloga u gramatikama E. Barić i dr. (1995) te J. Silića i I. Pranjkovića (2007).

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 389) izdvajaju pristup priložima u službi predikatnoga proširka u *Gramatici* E. Barić i dr. (1995: 574), pri čemu se predikatnim proširkom tumači i zaseban član rečeničnoga ustrojstva koordiniran sa svojim predikatom, što autori smatraju problematičnim jer se „rečenicom smatra nešto što nema svoj predikat”. Nadalje propituju pristup J. Silića i I. Pranjkovića (2007: 93–94), koji „klauzama smatraju konstrukcije kod kojih je moguća parafraza finitnom vremenskom klauzom”, ali ih ne opisuju u okviru sintakse složene rečenice.

Na temelju navedenoga jasno je da se javila potreba za definiranjem kriterija koji utječu na tumačenje sintaktičke funkcije glagolskih priloga. B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) nastoje odgovoriti na ključna pitanja vezana uz sintaktičku funkciju glagolskih priloga, oblikujući s tim ciljem kriterije te uspostavljajući hijerarhiju predikatne funkcije glagolskih priloga. Međutim postavke Irene Zovko Dinković i Ive Nazalević Čučević (2023) nastale na

temelju analize predmetnih kriterija (v. 2.4.) pokazuju da je razmatranje novih postavki nužno kako bi se postigao sustavan, cjelovit i točan opis. Stoga ćemo i mi u nastavku rada provjeravati primjenjivost kognitivnolingvističkoga pristupa na analizu sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima, pri čemu ćemo se koristiti primjerima iz korpusa i referentne literature.¹⁵ Prije analize dat će se iscrpniji uvid u kriterije razlikovanja konstrukcija s glagolskim priložima u službi predikatnoga proširka i nefinitne klauze prema B. Belaju i G. Tanackoviću Faletaru (2020).

2.3. Definicija sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima na temelju kriterija kognitivnolingvističkoga pristupa B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020)

Konstrukcije s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) određuju kao vrstu subordiniranih ili nefinitnih klauza te ih na temelju kriterija koje ćemo prikazati u nastavku potpoglavlja luče od predikatnoga proširka. Da bi uspostavili kriterije za interpretaciju sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim priložima, postavljaju dva ključna pitanja: (1) „na temelju kojih se kriterija mogu razlikovati glagolski prilozi u funkciji predikatnog proširka od glagolskih priloga u funkciji predikata nefinitne klauze?"; (2) „jesu li sve konstrukcije s glagolskim priložima jasno podijeljene na one u kojima glagolski prilog funkcionira kao predikatni proširak i one u kojima funkcionira kao predikat nefinitne klauze ili one tvore kontinuum konstrukcija s većim ili manjim potencijalom jedne ili druge interpretacije"? (isto: 389).

Pitanja koja postavljaju otkrivaju moguće izazove. Naime, drugo pitanje vrlo je sugestibilno i daje naslutiti nastojanja autora da ne podlegnu utjecajima tradicijskih gramatičkih pristupa, kojima je cilj jasna i nedvosmislena kategorizacija kakve jezične pojave (isto: 16). Upravo suprotno – njihov je cilj definiranje načelnih kriterija razgraničenja te opisivanje *propusnosti* tih granica (isto: 17).

Temeljni je kriterij uspostave sintaktičke uloge glagolskih priloga *stupanj konceptualne odvojivosti (razlučivosti)* radnji iskazanih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom (isto: 389–390), odnosno viša ili niža razina njihove *semantičke integracije* (isto: 376). Pri tome je stupanj konceptualne odvojivosti radnji proporcionalan stupnju osamostaljivanja konstrukcije s glagolskim prilogom (isto: 390). Uz temeljni se kriterij razlikovanja funkcije glagolskih

¹⁵ Kriteriji odabira jezične građe za provjeru postavki *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020) opisani su u poglavlju *Metodologija*.

priloga veže i vremensko profiliranje radnji (isto). Kao što je poznato u gramatičkoj literaturi, navode B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto), glagolski se prilog sadašnji tvori od nesvršenih glagola i izriče istovremenost (simultanost) dviju radnji. Jednako je tako poznato, govore autori, da se glagolski prilog prošli tvori od svršenih glagola i njime se izriče prijevremenost (anteriornost) (isto).

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) kažu kako su implicitni subjekt glagolskoga priloga te subjekt predikatnoga glagola uvijek istovjetni, i to bez obzira na sintaktičku funkciju glagolskoga priloga, usp. (78–78a). Iako je moguća koreferencija s objektima u dativu ili akuzativu, napominju, i tada je riječ o članovima rečeničnoga ustrojstva sa semantičkim i pragmatičkim obilježjima subjekta, usp. (79–80) (isto).

(78) *Jučer **smo**_i ih vidjeli **trčeći**_i parkom.*

(78a) **Jučer **smo** **ih**_i vidjeli **trčeći**_i parkom.*

(79) *Zagorjelo **mu**_i je meso **pržeći**_i ga na prejakoj vatri.*

(80) *Zaboljela **ga**_i je glava **vozeći**_i se uskom i krivudavom cestom.*

Konceptualna odvojivost i vremensko profiliranje osnovni su kriteriji na temelju kojih B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) razdvajaju konstrukcije s glagolskim prilogom prošlim od konstrukcija s glagolskim prilogom sadašnjim. Budući da se konstrukcijama s glagolskim prilogom prošlim (81) kodiraju vremenski odvojene (sekvencijske) radnje, autori navode kako su one konceptualno lakše razlučive, zbog čega imaju veći potencijal biti interpretirane kao subordinirane klauze (isto). S druge strane, ističu, primjena je osnovnih kriterija na konstrukcije s glagolskim prilogom sadašnjim (82) otežana zbog toga što se njime kodiraju vremenski podudarne (simultane) radnje (isto: 393). Ipak, konstrukcije s glagolskim prilogima prošlim i sadašnjim opiru se čvrstim razgraničenjima, pa je potrebno uvođenje dodatnih kriterija kako bi se odredila njihova sintaktička uloga.

(81) ***Razmislivši**_i o svemu što mu se dogodilo u proteklih nekoliko dana, izašao_i je i krenuo na posao riješiti taj problem.*

(82) ***Razmišljajući**_i o svemu što mu se događalo u proteklih nekoliko dana, izašao_i je i krenuo na posao riješiti taj problem.*

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 391) smatraju da, iako načelno izriču prijevremenost (anteriornost), postoje situacije u kojima konstrukcije s glagolskim prilogom prošlim kodiraju

vremenski manje ili više podudarne radnje. Budući da se dva događaja odvijaju u djelomično isto vrijeme, gubi se razlika u profiliranju vremena, pa je konceptualna odvojivost radnji otežana, usp. (83–84) (isto). U takvim situacijama sintaktička funkcija glagolskoga priloga prošloga, napominju, interpretirat će se kao predikatni proširak (isto).

(83) *Ukorio_i ga je prijekorno ga **pogledavši_i** ravno u oči.*

(84) *Izašao_i je iz stana **zalupivši_i** vratima.*

Takvu interpretaciju glagolskoga priloga prošloga autori potvrđuju dodatnim kriterijima: (a) pratilačko-okolnosnim značenjem i (b) mogućnošću parafraze koordiniranom sastavnom klauzom (isto). Pratilačko-okolnosno značenje pripisuju predikatnomu proširku, koji od adverbijalnih modifikatora, odnosno priložnih oznaka, razlikuju po koreferentnosti sa subjektom glavne klauze (isto). Da je riječ o pratilačko-okolnosnome značenju, zaključuju na temelju toga što glagolski prilog može biti odgovor na pitanje *kako?*, npr. ***Kako** ga je ukorio? Prijekorno ga **pogledavši** ravno u oči. / **Kako** je izašao iz stana? **Zalupivši** vratima*, što nije moguće u rečenicama gdje je glagolski prilog u funkciji predikata nefinitne klauze, npr. ***Kako** je izašao i krenuo na posao riješiti taj problem? ***Razmislivši** o svemu što mu se dogodilo u proteklih nekoliko dana* (isto).

Podudaranje vremenskih profila dviju radnji dokazuju mogućnošću parafraze isključivo koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* (isto).¹⁶ Iako u takvim situacijama parafraza vremenskom klauzom uvedenom veznicima *nakon što*, *čim* ili *kada* nije moguća (85), autori smatraju da je ona posve prihvatljivo rješenje kada se konstrukcijama s glagolskim prilogom prošlim kodiraju vremenski odvojene radnje kao u (86) (isto: 391–392). Tada, smatraju B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto: 392), glagolski prilog prošli ima funkciju predikata nefinitne klauze, kao što je to slučaj i u primjeru (87).

(85) *Ukorio_i ga je prijekorno ga **pogledavši_i** ravno u oči. > Prijekorno ga je pogledao ravno u oči **i** ukorio ga. / *Ukorio ga je **nakon što** / **čim** / **kada** ga je prijekorno pogledao ravno u oči.*

(86) ***Razmislivši_i** o svemu što mu se dogodilo u proteklih nekoliko dana, izašao_i je i krenuo na posao riješiti taj problem. > **Nakon što** / **Čim** / **Kada** je razmislio o svemu što mu se dogodilo u proteklih nekoliko dana, izašao je i krenuo na posao riješiti taj problem.*

¹⁶ Kada je glagolski prilog negiran, parafraza se uvodi suprotnom klauzom (npr. *Odgovorio mu je na pitanje i ne **trepuvši**. > Odgovorio mu je na pitanje, **a da nije ni trepuo.***) (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 391).

(87) *Natovarivši* kamion robom, uputio_i se autocestom prema Zagrebu. > **Nakon što** / **Kada** / **Čim** je natovario kamion robom, uputio se autocestom prema Zagrebu.

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) smatraju da postoje i situacije u kojima je parafraza koordiniranom sastavnom klauzom vjerojatnija i neutralnija, ali da ni parafraza vremenskom klauzom nije u potpunosti neprihvatljiva, v. (88–89). Unatoč tomu što funkcija glagolskoga priloga prošloga u takvim slučajevima može biti interpretirana kao predikatni proširak, ali i kao predikat nefinitne klauze, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) navode da su skloniji glagolski prilog u tim primjerima tumačiti kao predikatni proširak.

(88) *Naglo* **ustavši** sa stolice, odjurio_i je iz kuće. > *Naglo* je ustao sa stolice **i** odjurio iz kuće. / ?**Nakon što** / **Čim** / **Kada** je naglo ustao sa stolice, odjurio je iz kuće.

(89) **Legavši** u krevet, odmah je zaspao_i. > *Legao* je u krevet **i** odmah je zaspao. / ?**Nakon što** / **Čim** / **Kada** je legao u krevet odmah je zaspao.

Kriterij konceptualne odvojivosti dviju radnji smatraju primjenjivim i na konstrukcije s glagolskim prilogom sadašnjim (isto: 393). Iako konstrukcije s glagolskim prilogom sadašnjim izriču istovremene radnje, uz funkciju predikatnog proširka kao u primjerima (90–91), autori navode i mogućnost njihove interpretacije predikatom nefinitne klauze, kao što je to u primjerima (92–93) (isto).

(90) *Šetao*_i je **pjevušeći** svoju omiljenu pjesmu.

(91) *Imao*_i je običaj učiti **slušajući** glazbu.

(92) **Privodeći** posao kraju, rekao_i je djeci da ne galame toliko i da se igraju u tišini.

(93) **Zamišljajući** kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio_i je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.

Sintaktička se funkcija konstrukcije s glagolskim prilogom sadašnjim, govore B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto), provjerava dvama kriterijima: (a) pratilačko-okolnosnim značenjem i (b) mogućnošću parafraze određenim sintaktičkim sredstvima. Autori ističu kako funkciju predikatnoga proširka potvrđuju pratilačko-okolnosno značenje (**Kako** je imao običaj učiti? **Slušajući** glazbu. / **Kako** je rekao djeci da ne galame toliko i da se igraju u tišini? ***Privodeći** posao kraju.), kao i mogućnost parafraze koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* te subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom *dok* (isto).

Istovremenost se, smatraju autori, može iskazati različitim sintaktičkim sredstvima, ali u različitim je situacijama jedna parafraza obilježenija od druge i obratno (94–97) (isto). Usto navode kako određene parafraze mogu biti na granici ovjerenosti (94b–95b–96b) pa čak i neovjerene (97b) (isto).

(94) *Šetao; je pjevušeci; svoju omiljenu pjesmu.*

(94a) *Šetao je i pjevušio svoju omiljenu pjesmu.*

(94b) *?Šetao je dok je pjevušio svoju omiljenu pjesmu.*

(95) *Tješio; ju je govoreći; joj da će sve biti u redu.*

(95a) *Tješio ju je i govorio joj da će sve biti u redu.*

(95b) *?Tješio ju je dok joj je govorio da će sve biti u redu.*

(96) *Zamišljajući; kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio; je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.*

(96a) *Dok je zamišljao kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.*

(96b) *?Odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji i zamišljao je kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku.*

(97) *Provodeći; godišnji odmor u vikendici na moru, obavio; je sve poslove koje preko godine nije stigao.*

(97a) *Dok je provodio godišnji odmor u vikendici na moru, obavio je sve poslove koje preko godine nije stigao.*

(97b) **Obavio je sve poslove koje preko godine nije stigao i provodio je godišnji odmor u vikendici na moru.*

Autori navode da, iako se simultanost može kodirati sastavnom i vremenskom klauzom, ta dva načina nisu ravnopravna, niti su zamjenjiva bez značenjskih pomaka (isto: 394). S jedne strane, napominju, događaji kodirani sastavnim klauzama s veznikom *i* simetrični su te postoji ravnopravnost njihovih profila, što odgovara dojmu potpune simultanosti (isto). S druge strane, ističu B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto), kada su događaji kodirani subordiniranim klauzama, ne postoji ravnopravnost i simetričnost njihovih profila. Autori napominju kako odnos subordinacije podrazumijeva da događaj glavne klauze, odrednik profila, ima primat nad

dogadjajem subordinirane klauze, što na konceptualnoj razini doprinosi većoj odvojivosti dviju radnji (isto). Stoga konstrukcije s glagolskim prilogom sadašnjim koje su kompatibilnije s parafrazom subordiniranom vremenskom klauzom, smatraju autori, imaju veći potencijal za interpretaciju kao nefinitne klauze (isto). Kada je riječ o razlikama u konceptualizaciji simultanosti, naglašavaju utjecaj logičke veze između događaja kodiranih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom sadašnjim (isto). B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) zaključuju da, što su ta dva događaja značenjski tješnje povezana, to je prihvatljivija parafraza koordiniranom sastavnom klauzom i obrnuto.

Autori navode kako u (92) *privođenje posla kraju*, koje nije značenjski povezano s *upozoravanjem djece da prestanu galamiti*, rezultira neovjerenom parafrazom sastavnom klauzom, u (93) *odluka o promjeni načina ponašanja* znači prethodno *promišljanje o određenim postupcima usmjereno na njihovu promjenu*, zbog čega je parafraza sastavnom klauzom više prihvatljiva (isto: 395). Na temelju toga zaključuju kako na sintaktičku funkciju glagolskoga priloga utječu konstrukcija u cjelini, kao i značenjski odnosi između dvaju događaja (isto).

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) kažu kako se, uz vremensko, glagolskim priložima mogu uspostaviti i druga značenja. Autori naglašavaju kako se najčešće ostvaruje uzročno značenje s podznačenjem razloga, kao što je u primjerima (98–99) (isto).

(98) *Povukao_i se iz rasprave shvativši_i da je pogriješio.* > *Povukao se iz rasprave jer je shvatio da je pogriješio.*

(99) *Porezao_i se režući_i kruh krivim nožem.* > *Porezao se jer je rezo kruh krivim nožem.*

U navedenim rečenicama konstrukcije s glagolskim priložima interpretiraju kao nefinitne klauze prije nego kao predikatne proširke (isto). Razlog je takvoj interpretaciji, govore B. Belaj i G. Tanacković Faletar, konceptualno jasna razlučivost uzroka iskazanog subordiniranom klauzom i posljedice iskazane onom glavnom, odnosno prepoznatljivost dviju vremenski odvojenih radnji (isto). S jedne strane konstrukcije s glagolskim prilogom prošlim označavaju prijevremenost i sukcesivnost, stoga je takvo tumačenje u primjeru (98) sasvim jasno (isto). S druge strane konstrukcije s glagolskim prilogom sadašnjim, koji označava simultanost, mogu biti problematične (isto). U primjeru (99), unatoč istovremenosti radnji glavne i subordinirane klauze, autori ističu kako je riječ o dvjema konceptualno razlučivim radnjama (isto). Primjenom sintaktičkog testa parafraze na primjeru (100) pokazuju mogućnost parafraze vremenskom klauzom uvedenom veznikom *dok* (100a), ali ne i sastavnom s veznikom *i* (100b) (isto). Budući

da je uzročno-posljedično značenje neraskidivo povezano sa sukcesivnošću, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) navode isključivo mogućnost parafraze subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom *dok* (100a–101a). Sintaktičku parafrazu koordiniranom sastavnom klauzom navode mogućom samo u ikoničkome rasporedu klauza kada se prvom klauzom kodira uzrok, a drugom posljedica, kao što je vidljivo iz mogućnosti uvrštavanja priloga *zato* ili *stoga* (usp. (100b–101b); (100c–101c)) (isto: 396).¹⁷

(100) *Porezao_i se režući kruh krivim nožem.*

(100a) *Porezao se dok je rezao kruh krivim nožem.*

(100b) **Porezao se i rezao je kruh krivim nožem.*

(100c) *Rezao je kruh krivim nožem i zato/ stoga se porezao.*

(101) *Umorio_i se noseći vreće cementa uz stube.*

(101a) *Umorio se dok je nosio vreće cementa uz stube.*

(101b) **Umorio se i nosio je vreće cementa uz stube.*

(101c) *Nosio je vreće cementa uz stube i zato/ stoga se umorio.*

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) napominju kako je značenje predikata glavne klauze u konstrukcijama s uzročno-posljedičnim značenjem važno jer o njemu ovisi potencijal za interpretaciju glagolskoga priloga kao predikata nefinitne klauze, odnosno predikatnoga proširka. Dakle, polazeći od složene konstrukcije kao logičke cjeline, glagolski prilog može imati funkciju popratne okolnosti ili predikata (isto). U primjerima (100–101), tumače autori, *porezotina* je posljedica *rezanja krivim nožem*, a *umor* je posljedica *nošenja cementa uz stube*, zbog čega je vjerojatnija interpretacija glagolskoga priloga kao predikata nefinitne klauze (isto). U primjeru (102), navode, *pjevušenje* nije posljedica *nošenja cementa*, tako da u (102) izostaje značenje sukcesivnosti (isto). Budući da je kodirana samo simultanost, glagolski prilog u (102) interpretiraju kao predikatni proširak (isto).

(102) *Pjevušio_i je noseći cement uz stube.*

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto: 396–397) navode još neka značenja koja se mogu iskazivati glagolskim priložima: dupusna (103–104), načinska (105–106), uvjetna (107) i

¹⁷ „Zamjena mjesta klauzama ponekad može utjecati na povećanje stupnja prihvatljivosti parafraze sastavnom klauzom jer invertirani redosljed doprinosi konceptualnom razgraničenju dvaju događaja, ali uglavnom ne ili ne u većoj mjeri” (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 394).

namjerna (ciljna) (108). U tim slučajevima glagolski prilog interpretiraju predikatom nefinitne adverbijalne klauze (103–108) (isto: 396).

- (103) **Znajući**_i da će se majka naljutiti, ipak je ostao_i vani još neko vrijeme. > **Iako** je znao da će se majka naljutiti, ipak je ostao vani još neko vrijeme.
- (104) **Uvidjevši**_i da je pogriješio, ipak je nastavio_i po svom. > **Iako** je uvidio da je pogriješio, nastavio je po svom.
- (105) Brzo je napredovao_i na poslu vješto **izbjegavajući**_i nepotrebne sukobe s kolegama. > Brzo je napredovao na poslu **tako što** je vješto izbjegavao nepotrebne sukobe s kolegama.
- (106) Izgubio_i je stan **podignuvši**_i kredit koji nije mogao vraćati. > Izgubio je stan **tako što** je podignuo kredit koji nije mogao vraćati.
- (107) **Vodeći**_i od djetinjstva brigu o higijeni zuba, izbjeci ćemo_i brojne probleme u kasnijoj dobi. > **Ako** od djetinjstva vodimo brigu o higijeni zuba, izbjeci ćemo brojne probleme u kasnijoj dobi.
- (108) Spavao je cijelo poslijepodne **pripremajući**_i se za rad u noćnoj smjeni. > Spavao je cijelo poslijepodne **da / kako** bi se pripremio za rad u noćnoj smjeni.

Uz opisane temeljne kriterije razgraničenja funkcije glagolskih priloga kao predikatnog proširka i predikata nefinitne klauze, autori kažu kako je važno u obzir uzeti i razvedenost strukture konstrukcije s glagolskim prilogom (isto: 398). U nastavku se donosi objašnjenje toga kriterija prema B. Belaju i G. Tanackoviću Faletaru:

„Osim opisanih temeljnih kriterija razgraničenja funkcije glagolskih priloga kao predikatnih proširaka i kao predikata nefinitne klauze, dodatnim se semantičko-pragmatičkim kriterijem može smatrati i razvedenost strukture konstrukcije s glagolskim prilogom, pri čemu će razvedenije strukture po principu ikoničnosti intuitivno prije biti interpretirane kao klauze i obrnuto, bez obzira na to ima li prema temeljnome kriteriju dviju odvojenih radnji nerazvedenija konstrukcija status klauze ili predikatnog proširka” (isto).

Autori zaključuju kako se kod nefinitnih konstrukcija s glagolskim prilogima može uspostaviti gradacija njihova značenja, odnosno hijerarhijski ustroj njihove predikatne funkcije, „od predikatnog proširka prema predikatu” (isto). Ipak, s obzirom na to da postoji mnogo neprototipnih konstrukcija s mogućnošću obiju interpretacija, autori navode kako je riječ tek o

načelnoj hijerarhiji (isto). Grafički prikaz hijerarhije predikatne funkcije glagolskih priloga slijedi u nastavku.

Hijerarhija predikatne funkcije glagolskih priloga (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 398)

[PREDIKAT NEFINITNE KLAUZE [adverbijalne nefinitne kluuze s glagolskim prilogom sadašnjim > adverbijalne nefinitne kluuze s glagolskim prilogom prošlim]] > [PREDIKATNI PROŠIRAK [pratilačko-okolnosno značenje glagolskoga priloga sadašnjeg > pratilačko-okolnosno značenje glagolskoga priloga prošlog]]

2.4. *Osvrt na postavke B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020) o sintaktičko-semantičkom statusu konstrukcija s glagolskim priložima*

Najnoviji je prilog razrješavanju sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim priložima izlaganje autorica Irene Zovko Dinković te Ive Nazalević Čučević.¹⁸ U izlaganju *The status of non-finite clauses in Croatian and English*, na temelju postavki iznesenih u trećoj knjizi *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020), analiziraju tri vrste hrvatskih nefinitnih kluza. Budući da je ovaj rad vezan uz glagolske priloge, u nastavku se donose zaključci toga rada vezani uz njih.

U *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* kao primjer rečenice u kojoj se konstrukciji s glagolskim prilogom sadašnjim pripisuje funkcija nefinitne kluze navodi se primjer (109) (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 394). Navedenu sintaktičku funkciju autori objašnjavaju na temelju odnosa simultanosti. Iako se simultanost može iskazati parafrazom subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom *dok* (109a) te koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* (109b), autori navode kako ta dva oblika izricanja simultanosti nisu ravnopravna te „uglavnom nisu zamjenjiva bez značenjskih pomaka” (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 393–394). Razlog neravnopravnosti, navode autori, razlike su između subordinacije, gdje odnos simetričnosti preslikan na vremenske odnose stvara dojam potpune simultanosti, i koordinacije, gdje događaj glavne kluze „uvijek ima primat” nad događajem subordinirane kluze (isto: 394). S obzirom na to da subordinacija utječe na povećanja stupnja konceptualne odvojenosti, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) kažu kako konstrukcije „kompatibilnije s parafrazom vremenskom klauzom imaju i veći potencijal da sintaktički budu interpretirane kao nefinitne kluze”.

¹⁸ Riječ je o izlaganju održanu na okruglome stolu *Arguments and adjuncts: Solutions and some illusions* 28. ožujka 2023. u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Na Okruglome stolu sudjelovali su suradnici na projektu *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku (SARGADA)* Hrvatske zaklade za znanost. Organizatori su Hrvatska zaklada za znanost i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

I. Zovko Dinković i I. Nazalević Čučević (2023) problematiziraju argumentaciju sintaktičke funkcije konstrukcije s glagolskim prilogom u navedenom primjeru (109). Iako se slažu kako je u primjeru (109) glagolski prilog u funkciji predikata nefinitne klauze, smatraju kako treba prilagoditi argumentaciju za takvu funkciju (Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023). Temeljni odnos klauza, naglašavaju autorice, nije vremenski, već uzročno-posljedični unutar određenoga vremenskoga okvira (isto). Zbog toga je, navode I. Zovko Dinković te I. Nazalević Čučević, umjesto o simultanosti dviju radnji, prikladnije govoriti o njihovoj susljednosti, odnosno tijesnu uzročno-posljedičnome značenju (isto). Autorice navode kako je moguća parafraza koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* ako se rečenicama zamijeni redoslijed (109c) (isto).

(109) **Zamišljajući** kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.

(109a) **Dok** je zamišljao kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.

(109b) ?Odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji **i** zamišljao je kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku.

(109c) Zamišljao je kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku **i** (zato) odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.

U *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2020) navodi se kako je „uzročno-posljedično značenje neraskidivo povezano sa sukcesivnošću, odnosno sekvencijalnošću”, i u „suprotnosti je sa simetričnošću i potpunom simultanošću” (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 395–396). I. Zovko Dinković i I. Nazalević Čučević (2023) slažu se s navedenom postavkom te napominju kako se parafraza koordinacijom kojom se izriče simetričnost čini zalihosnom. Autorice navode kako su u primjeru (110) moguće parafraze koordiniranim sastavnim klauzama s veznicima *i* (110c) te *pa* (110d), kojima se izražava značenje susljednosti.¹⁹ Međutim, kao što zaključuju B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 396), raspored surečenica nije slobodan, već je nužno da surečenica kojom se izriče uzrok prethodi onoj kojom se izriče posljedica. Potaknute tom raspravom, autorice navode mogućnost promatranja simultanosti kao preduvjeta za interpretaciju glagolskoga priloga sadašnjega predikatnim proširkom, a sukcesivnosti njegovim preduvetom za interpretaciju nefinitnom klauzom (Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023).

¹⁹ Belaj–Tanacković Faletar (2020) ne spominju mogućnost parafraze sastavnom klauzom s veznikom *pa*.

(110) *Umorio se **noseći** vreće cementa.*

(110a) ***Dok** je nosio vreće cementa, umorio se.*

(110b) **Umorio se **i** nosio je vreće cementa.*

(110c) *Nosio je vreće cementa **i** umorio se.*

(110d) *Nosio je vreće cementa **pa** se umorio.*

3. Metodologija određivanja sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim prilogom

Metodologija se ovoga rada temelji na kvalitativnoj analizi primjera. Korpus primjera čine primjeri iz Hrvatskoga mrežnoga korpusa (*hrWaC*, v. Ljubešić–Klubička 2014) i referentne literature (npr. Peti 1979; Silić–Pranjković 2007; Belaj–Tanacković Faletar 2020). Analiza se temelji na metodologiji kognitivne gramatike (Belaj–Tanacković Faletar 2020) i gramatike zavisnosti (npr. Silić–Pranjković 2007). Određujući sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim prilogima, u prvom ćemo redu razmotriti kriterije B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020) na temelju kojih razlikuju glagolske priloge u službi predikatnog proširka, odnosno nefinitne klauze. Ti su kriteriji sljedeći:

- stupanj konceptualne odvojitosti radnji iskazanih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom
- vremenska profiliranost radnji iskazanih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom
- pratilačko-okolnosno značenje, odnosno (ne)mogućnost odgovora na pitanje *kako?*
- (ne)mogućnost parafraze različitim sintaktičkim sredstvima: (a) koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i*, (b) subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom *dok* i (c) subordiniranom vremenskom klauzom s veznicima *nakon što / kada / čim*
- utjecaj logičke veze između događaja kodiranih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom
- razvedenost strukture konstrukcije s glagolskim prilogom.

U obzir ćemo uzeti i recentni osvrt na kriterije B. Belaja i G. Tanackovića Faletara (2020) I. Zovko Dinković te I. Nazalević Čučević (2023), kojim se upućuje na mogućnost:

- da se simultanost promotri kao preduvjet interpretacije glagolskoga priloga sadašnjeg kao predikatnoga proširka
- da se sukcesivnost promotri kao preduvjet interpretacije glagolskoga priloga sadašnjeg kao predikata nefinitne klauze.

Trenutno postoje tri računalna korpusa na kojima se može pretraživati hrvatski jezik, no za potrebe ovoga rada, kao što je istaknuto, korišten je *Hrvatski mrežni korpus*, tj. *hrWaC v2.2*. Tehnološki dosezi odrazili su se na znanost u cjelini, pa je njihov utjecaj vidljiv i u jezičnim

istraživanjima koja su postala nezamisliva bez pomoći računala (Blagus Bartolec–Matas Ivanković 2017: 25). Govoreći o računalnoj pomoći, misli se, prije svega, na računalne korpuse koji služe kao građa za istraživanje određene jezične pojave (isto: 25).²⁰ Svrha je računalnih korpusa pomoć u pretraživanju, prikupljanju i obradi podataka o istraživanoj jezičnoj pojavi (isto). *Hrvatski mrežni korpus* najveći je hrvatski korpus s gotovo 1,4 milijarde pojava (isto) – njime su obuhvaćeni tekstovi novinskih portala, foruma i mrežnih stranica službenih organizacija, a jezične potvrde koje se njime donose „najvećim dijelom pripadaju publicističkomu, razgovornomu i administrativnomu stilu hrvatskoga standardnog jezika” (isto).

Cilj je ovoga rada provjera postavki iznesenih u *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 388–398), a takva se provjera može izvršiti isključivo na temelju jezične građe koja je u uporabi. Temelj jezične građe za potrebe ovoga rada čine glagoli, odnosno od njih oblikovani glagolski prilozi.

Glagolski prilozi pretraživani u *Hrvatskome mrežnome korpusu* odabrani su na temelju analize glagola u *Hrvatskom čestotnom rječniku* (Moguš–Bratanić–Tadić 1999).²¹

Uzimajući kao polazište dvadeset najčešćih glagola prema predmetnome rječniku (isto: 19–20) (v. Tablicu 1), a eliminirajući suznačne glagole te glagole koji su zastarjeli ili se očekuje njihova rjeđa uporaba²², napravljen je popis glagola za pretraživanje *Hrvatskoga mrežnoga korpusa* (v. Tablicu 2, asteriskom su označeni suznačni glagoli i glagoli čija bi uporaba bila ograničena zbog zastarjelosti).

²⁰ Računalni korpus jest „skup strojno čitljivih tekstova nekoga jezika sastavljen po određenome kriteriju” (Blagus Bartolec–Matas Ivanković 2017: 25).

²¹ Taj je korpus nastao na osnovi 1 000 000 pojava (Mogušev korpus) iz pet potkorpusa – proze, poezije, drame, udžbeničkih tekstova i novina (Moguš–Bratanić–Tadić 1999: 6).

²² Budući da suznačni glagoli imaju nepotpuno značenje, „sami ne mogu zauzimati sintaktičke pozicije (ne mogu npr. sami po sebi zauzimati poziciju predikata)” (Silić–Pranjaković 2007: 184). Stoga su s popisa jezične građe za pretraživanje *Hrvatskog mrežnog korpusa* eliminirani sljedeći suznačni glagoli: *biti*, *htjeti*, *moći*, *morati*, *početi*, *trebati*. Zastarjelim glagolom ili glagolom za koji se očekuje rjeđa uporaba procijenjen je glagol *kazati*.

Tablica 1 – popis dvadeset najčešćih glagola prema *Hrvatskome čestotnome rječniku* (Moguš–Bratanić–Tadić 1999: 19–20)

Glagoli prema čestoti pojavljivanja	Glagol	Redni broj	Glagol
1.	biti*	11.	govoriti
2.	htjeti*	12.	doći
3.	moći*	13.	dati
4.	imati	14.	misliti
5.	znati	15.	gledati
6.	reći	16.	čuti
7.	trebati*	17.	kazati*
8.	vidjeti	18.	ići
9.	morati*	19.	raditi
10.	nemati	20.	početi*

Tablica 2 – popis odabranih glagola i od njih izvedenih glagolskih priloga za pretraživanje u *Hrvatskome mrežnome korpusu (hrWaC)*

	Glagol	Glagolski prilozi		Glagol	Glagolski prilozi
1.	imati	a. imajući	8.	dati	a. dajući b. davši
2.	znati	a. znajući	9.	misliti	a. misleći
3.	reći	a. rekući b. rekavši	10.	gledati	a. gledajući
4.	vidjeti	a. videći b. vidjevši	11.	čuti	a. čujući b. čuvši
5.	nemati	a. nemajući	12.	ići	a. idući b. išavši
6.	govoriti	a. govoreći	13.	raditi	a. radeći
7.	doći	a. došavši			

4. Rasprava

Primjenjivost kriterija *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020) u određivanju sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima analizirali smo na primjerima²³ iz *Hrvatskoga mrežnoga korpusa (hrWaC)*. Radi preglednosti analiza se primjera donosi u tablici. Uključuje navođenje sintaktičko-semantičkog statusa glagolskoga priloga, primjer na kojemu se tumači i kriterije na temelju kojih se predmetni status može obrazložiti. Kriteriji su oblikovani na temelju pristupa u Belaj i Tanacković Faletar (2020) te je riječ o:

- stupnju konceptualne odvojenosti radnji iskazanih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom;
- vremenskoj profiliranosti radnji iskazanih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom;
- pratilačko-okolnosnome značenju, odnosno (ne)mogućnosti odgovora na pitanje *kako?*;
- (ne)mogućnosti parafraze različitim sintaktičkim sredstvima: (a) koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i*, (b) subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom *dok* i (c) subordiniranom vremenskom klauzom s veznicima *nakon što / kada / čim*;
- utjecaju logičke veze između događaja kodiranih predikatnim glagolom i glagolskim prilogom;
- razvedenosti strukture konstrukcije s glagolskim prilogom.

4.1. Analiza sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim priložima na temelju primjera iz korpusa hrWaC

U Tablicama 3 i 4 prikazana je analiza sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim na temelju primjera koji potvrđuju primjenjivost kriterija opisanih u *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2020).

Tablica 3 prikazuje konstrukcije s glagolskim priložima koje imaju sintaktičku funkciju predikatnih proširaka. U primjeru (I) glagolski prilog može biti odgovor na pitanje *kako?* (Ia), što je jedan od pokazatelja da je riječ o predikatnome proširku. Nadalje, s obzirom na to da je kodirana simultanost, u primjeru (I) s glagolskim prilogom sadašnjim moguće su parafraze koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* (Ib) te subordiniranom vremenskom klauzom

²³ Radi jasnoće neki su primjeri skraćeni.

s veznikom *dok* (Ic), što potvrđuje funkciju predikatnoga proširka. S druge strane kada je riječ o primjeru (II) s glagolskim prilogom prošlim, funkciju predikatnog proširka, uz mogućnost odgovora glagolskim prilogom na pitanje *kako?* (IIa), potvrđuje mogućnost parafraze suprotnom klauzom (IIb)²⁴, koja upućuje na kodiranost simultanosti. Kao što je vidljivo iz (IIc), nije moguća parafraza vremenskom klauzom uvedenom subjunktorima *nakon što / čim / kada*, a koja upućuje na kodiranost sukcesivnosti. Stoga zaključujemo kako se u primjerima (I–II) sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima može tumačiti predikatnim proširkom.

²⁴ V. fusnotu 15.

Tablica 3	
Sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim prilogom – predikatni proširak	
	(I) ²⁵ <i>Dolazi do mene dajući im do znanja da sam ja prvi na redu.</i>
(Ia) Pratilačko-okolnosno značenje, odnosno mogućnost odgovora na pitanje <i>kako</i> ? (Ib) Značenje simultanosti izraženo koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom <i>i</i> (Ic) Značenje simultanosti izraženo subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom <i>dok</i>	(Ia) Kako dolazi do mene? <i>Dajući im do znanja da sam ja prvi na redu.</i> (Ib) <i>Dolazi do mene i daje im do znanja da sam ja prvi na redu.</i> (Ic) <i>Dolazi do mene dok im daje do znanja da sam ja prvi na redu.</i>
	(II) <i>Zgrabio sam kamen i bacio ga u krošnju ne vidjevši metu.</i>
(IIa) Pratilačko-okolnosno značenje, odnosno mogućnost odgovora na pitanje <i>kako</i> ? (IIb) Značenje simultanosti izraženo suprotnom klauzom (IIc) Značenje sukcesivnosti izraženo vremenskom klauzom uvedenom subjunktorima <i>nakon što / čim / kada</i>	(IIa) Kako sam ga bacio u krošnju? <i>Ne vidjevši metu.</i> (IIb) <i>Zgrabio sam kamen i bacio ga u krošnju, a da nisam vidio metu.</i> (IIc) <i>*Zgrabio sam kamen i bacio ga u krošnju nakon što / kada / čim nisam vidio metu.</i>

U Tablici 4 analiziramo primjere iz korpusa u kojima su glagolski prilozi u funkciji predikata nefinitne adverbijalne klauze (III–VII). U primjeru (III) glagolski prilog ne može biti odgovor na pitanje *kako*? (IIIa), zbog čega gubi pratilačko-okolnosno značenje svojstveno predikatnomu proširku. S druge strane, mogućnost parafraze vremenskom klauzom uvedenom subjunktorima

²⁵ Primjeri iz korpusa označeni su rimskim brojevima te se tako razlikuju od primjera iz referentne literature, označenih arapskim brojevima.

nakon što / čim / kada (IIIb), kojom se upućuje na sukcesivnost, ide u prilog tumačenju predmetnoga primjera nefinitnom klauzom. Nadalje, u primjeru (IV) moguća je parafraza uzročnom klauzom (IVa), u (Va) vidljivo je uvjetno značenje glagolskoga priloga u (V), (VIa) ilustrira načinsku klauzu u (VI), a u (VIIa) je riječ o interferenciji vremensko-načinsko-uzročnoga značenja primjera (VII). B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 395–397) primjere s uzročnim (IV), a onda i načinskim (VI) te vremensko-načinsko-uzročnim značenjem (VII)²⁶, opisuju nefinitnim klauzama, navodeći kako je sukcesivnost „neraskidivo povezano” s uzročno-posljedičnim značenjem. Glagolski prilog kojim se iskazuje uvjetno značenje, kao u (V), također opisuju predikatom nefinitne klauze (isto: 396).

²⁶ B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 397) navode kako se načinske i namjerne nefinitne klauze „mogu interpretirati i kao uzročne, a zbog dobro poznate veze između značenja uzroka, načina i namjere”. Načinsko-uzročnoj interferenciji priključuju i vremensku (vremensko-načinsko-uzročno značenje) (isto).

Tablica 4	
Sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim prilogom – nefinitna adverbijalna klauza	
	(III) <i>Vidjevši nalaze, preporučila mi je da porazgovaram sa svojom doktoricom opće prakse.</i>
(IIIa) Pratilacko-okolnosno značenje, odnosno mogućnost odgovora na pitanje <i>kako?</i> (IIIb) Značenje sukcesivnosti izraženo vremenskom klauzom uvedenom subjunktorima <i>nakon što / čim / kada</i>	(IIIa) <i>Kako mi je preporučila da porazgovaram sa svojom doktoricom opće prakse? *Vidjevši nalaze.</i> (IIIb) <i>Nakon što / kada / čim je vidjela nalaze, preporučila mi je da porazgovaram sa svojom doktoricom opće prakse.</i>
	(IV) <i>Čitala sam poruku svaki put iznova, misleći da sam možda propustila nešto.</i>
(IVa) Uzročno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(IVa) <i>Čitala sam poruku svaki put iznova jer sam mislila da sam možda propustila nešto.</i>
	(V) <i>Idući u smjeru kazaljke na satu dolazimo do mitnice na Črnomercu.</i>
(Va) Uvjetno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(Va) <i>Ako idemo u smjeru kazaljke na satu, dolazimo do mitnice na Črnomercu.</i>
	(VI) <i>Henrik je odgovorio davši sazvati crkveni sabor u Brixenu.</i>
(VIa) Načinsko značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(VIa) <i>Henrik je odgovorio tako što je dao sazvati crkveni sabor u Brixenu.</i>
	(VII) <i>Mišljenja je kako je Dinamo pogriješio išavši u Grčku samo po bod.</i>
(VIIa) Vremensko-načinsko-uzročno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(VIIa) <i>Mišljenja je kako je Dinamo pogriješio kad / tako što / jer je išao u Grčku samo po bod.</i>

Pretražujući korpus *hrWaC*, pronašli smo primjere koji izmiču primjenjivosti kriterija *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020), a okupljeni su u Tablici 5.

Tablica 5	
Analiza graničnih primjera iz korpusa hrWaC	
	(VIII) <i>Moji odvjetnici i ja uvjereni smo da je Uprava, dajući otkaz, počinila kazneno djelo.</i>
<p>(VIIIa) Pratilačko-okolnosno značenje, odnosno mogućnost odgovora na pitanje <i>kako?</i></p> <p>(VIIIb) Značenje simultanosti izraženo koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom <i>i</i></p> <p>(VIIIc) Značenje simultanosti izraženo subordiniranom vremenskom klauzom s veznikom <i>dok</i></p> <p>(VIId) Načinsko-uzročno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom</p>	<p>(VIIIa) <i>Kako je uprava počinila kazneno djelo? Dajući otkaz.</i></p> <p>(VIIIb) <i>?Moji odvjetnici i ja uvjereni smo da je Uprava davala otkaz i počinila kazneno djelo.</i></p> <p>(VIIIc) <i>*Moji odvjetnici i ja uvjereni smo da je Uprava počinila kazneno djelo dok je davala otkaz.</i></p> <p>(VIId) <i>Moji odvjetnici i ja uvjereni smo da je Uprava počinila kazneno djelo tako što / jer je davala otkaz.</i></p>
	(IX) <i>Davši sve doprla je do Boga.</i>
<p>(IXa) Pratilačko-okolnosno značenje, odnosno mogućnost odgovora na pitanje <i>kako?</i></p> <p>(IXb) Značenje simultanosti izraženo koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom <i>i</i></p> <p>(IXc) Značenje sukcesivnosti izraženo vremenskom klauzom uvedenom subjunktorima <i>nakon što / čim / kada</i></p> <p>(IXd) Načinsko značenje konstrukcije s glagolskim prilogom</p>	<p>(IXa) <i>Kako je doprla do Boga? Davši sve.</i></p> <p>(IXb) <i>Dala je sve i doprla do Boga.</i></p> <p>(IXc) <i>?Nakon što / čim / kada je dala sve doprla je do Boga.</i></p> <p>(IXd) <i>?Doprla je do Boga tako što je dala sve.</i></p>

Zanimljiva je analiza glagolskoga priloga *dajući*, kojim se prikazuje nedoumica u određivanju njegove sintaktičke funkcije u primjeru (VIII). Mogućnost odgovora na pitanje *kako?* (VIIIa), kao i prihvatljivost parafraze koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* (VIIIb) razlozi su zbog kojih se navedeni primjer može interpretirati predikatnim proširkom. Vremensko se značenje može isključiti s obzirom na neovjerenost parafraze s veznikom *dok* (VIIIc), no može se govoriti o interferenciji načinsko-uzročnoga značenja (VIIIId), što ide u prilog tumačenju glagolskoga priloga predikatnom nefinitne adverbijalne klauze. Budući da se takav tip primjera ne opisuje u *Kognitivnoj gramatici* (2020), nije jasno kako treba interpretirati njihovu sintaktičku funkciju. Međutim, imajući u vidu zapažanja I. Zovko Dinković i I. Nazalević Čučević (2023), primjeru (VIII) može se pristupiti i na drugačiji način. Promotri li se odnos dviju klauza primarno kao uzročno-posljedični (Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023), pri čemu je *kazneno djelo* posljedica *davanja otkaza*, postaje jasno da je riječ o susljednosti, usp. primjer (109). U tom slučaju mogućnost interpretacije predikatnim proširkom može se odbaciti.

Tu nije kraj izazovima u primjeni kriterija *Kognitivne gramatike* (2020) na analizu sintaktičke funkcije glagolskih priloga. U Tablici 5 analizira se i sintaktička funkcija glagolskoga priloga *davši*. Budući da glagolski prilog u primjeru (IX) može biti odgovor na pitanje *kako?* (IXa), a parafraza je koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* prihvatljiva (IXb), jasno je da se nameće sintaktička funkcija predikatnoga proširka. Međutim prihvatljiva je i parafraza vremenskom klauzom uvedenom subjunktorima *nakon što / čim / kada* (IXc), a moguće je i načinsko značenje glagolskoga priloga (IXd). Razlog je takvim nedoumicama činjenica da je nepoznata okolnost u kojoj je vršiteljica radnje *doprla do Boga* – nepoznato je je li ona *doprla do Boga* u trenutku *davanja svega* ili je *davanje svega* bio preduvjet *dopiranja do Boga*. Dakle nije sasvim jasno je li riječ o simultanoj radnji, pa se može govoriti o predikatnom proširku, ili je riječ o sukcesivnosti s vremensko-načinskim značenjem, pa se može govoriti o nefinitnoj klauzi. Za precizno tumačenje sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcije s glagolskim prilogom u primjeru (IX) potrebno je znanje o okolnostima, odnosno o kontekstu. U *Kognitivnoj gramatici* (2020) ne analizira se takav tip primjera.

Analizom sintaktičke funkcije glagolskih priloga utvrđeno je sljedeće – iako postoje primjeri u kojima je na temelju kriterija opisanih u *Kognitivnoj gramatici hrvatskog jezika* (2020) moguće jednoznačno odrediti sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima, postoji i mnogo kolebljivih primjera. Navedeno zapažanje svakako ide u prilog postojanju hijerarhije predikatne funkcije glagolskih priloga o kojoj govore B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 398). Međutim prisutnost primjera koji izmiču konačnoj analizi sintaktičko-semantičkoga

statusa na temelju kriterija *Kognitivne gramatike* (2020) pokazuje potrebu za njihovim preispitivanjem. Stoga se u nastavku preispituje analiza primjera iz referentne literature.

4.2. Analiza sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima na temelju primjera iz referentne literature (granični primjeri)

Analizom primjera iz korpusa *hrWaC* konstrukcije se s glagolskim priložima nastoje sintaktički definirati na temelju kriterija *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020). Pri tome se javlja izazov s određivanjem graničnih konstrukcija (v. Tablicu 5), zbog čega im vrijedi posvetiti dodatnu pozornost. Kako bi se rasvijetlio kriterij *graničnosti*, u nastavku se analiziraju *granični* primjeri s glagolskim priložima prošlim i sadašnjim koje navode B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 392).

Glagolski prilozi prošli u primjerima (111–113), prema B. Belaju i G. Tanackoviću Faletaru (isto), opisuju se *graničnima*, odnosno mogu biti interpretirani i kao predikatni proširci i kao predikati nefinitne klauze.

(111) Naglo **ustavši**_i sa stolice, odjurio_i je iz kuće.

(111a) Naglo je ustao sa stolice **i** odjurio iz kuće.

(111b) ?*Nakon što* / **Čim** / *Kada* je naglo ustao sa stolice, odjurio je iz kuće.

(112) **Legavši**_i u krevet, odmah je zaspao_i.

(112a) Legao je u krevet **i** odmah je zaspao.

(112b) ?*Nakon što* / **Čim** / *Kada* je legao u krevet, odmah je zaspao.

(113) **Trgnuvši**_i se iz sna, požurio_i se spremi za posao.

(113a) Trgnuo se iz sna **i** požurio se spremi za posao.

(113b) ?*Nakon što* / **Čim** / *Kada* se trgnuo iz sna, požurio se spremi za posao.

Argumentaciju za takvo tumačenje autori pronalaze u prihvatljivosti obiju parafraza – dok je parafraza koordiniranom sastavnom klauzom „vjerojatnija i neutralnija” (111a–113a), „ni parafraza vremenskim klauzama nije potpuno neprihvatljiva” (111b–113b) (isto). Ipak, navode autori, skloniji su ih interpretirati kao priloge u službi predikatnih proširaka (isto). Međutim u takvu tumačenju mogu se prepoznati određene manjkavosti. Prije svega, provjerom konceptualne razlučivosti dviju radnji jasno je da jedna radnja ima primat nad drugom – logika

nalaže kako je nužno da netko najprije *ustane*, a onda *odjuri iz kuće*, da se najprije *legne u krevet* kako bi se nakon toga *zaspalo*, odnosno da je prvo potrebno *trgnuti se iz sna* kako bi se zatim *požurilo sa spremanjem za posao*. Time je kodirana anteriornost, ma kako malen taj vremenski razmak bio. Upravo zbog toga moguća je parafraza koordiniranom sastavnom klauzom isključivo u navedenom redosljedu surečenica (111a–113a). Nastavi li se dalje s analizom tih primjera (111–113), primjećuje se da na smanjenje vremenskog odmaka dviju radnji utječe poraba priloga *naglo* (111), *odmah* (112) te glagola *požurio se* (113). Ipak, navedeni prilozi i glagol sugeriraju tek brzinu odvijanja dvaju događaja, ne i njihov tijek. Na temelju svega navedenoga za *granične* primjere s glagolskim prilozima prošlim koje navode B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 392) ne može se tvrditi da je riječ o predikatnome proširku, pa time i njihova *graničnost* postaje upitna.

Glagolski prilozi sadašnji u primjerima (114–116) najprije se navode kao predikati nefinitne klauze (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 393):

- (114) **Privodeći** posao kraju, rekao_i je djeci da ne galame toliko i da se igraju u tišini.
- (114a) **Dok** je privodio posao kraju, rekao je djeci da ne galame toliko i da se igraju u tišini.
- (114b) *Rekao je djeci da ne galame toliko i da se igraju u tišini i privodio je posao kraju.
- (115) **Zamišljajući** kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio_i je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.
- (115a) **Dok** je zamišljao kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku, odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji.
- (115b) ?Odlučio je da će sljedeći put biti oprezniji i mudriji i zamišljao je kako je sve to moglo izgledati da nije brzopleto donio tu odluku.
- (116) **Provodeći** godišnji odmor u vikendici na moru, obavio_i je sve poslove koje preko godine nije stigao.
- (116a) **Dok** je provodio godišnji odmor u vikendici na moru, obavio je sve poslove koje preko godine nije stigao.
- (116b) *Obavio je sve poslove koje preko godine nije stigao i provodio je godišnji odmor u vikendici na moru.

Dalje u tekstu navodi se sljedeće:

„...svi navedeni primjeri podliježu objema parafrazama, no s druge strane očigledno je također da je parafraza vremenskom klauzom u (908–910) obilježena od parafraze sastavnom klauzom, a u (911–913) jest obrnuto, štoviše, parafraza je sastavnom klauzom počesto tada još obilježena, ponekad na granici ovjerenosti, a ponekad i neovjerenosti...” (isto).²⁷

Dalje navode kako prihvatljivost parafraza različitim sintaktičkim sredstvima u konstrukcijama s glagolskim priložima sadašnjim ovisi o logičkoj vezi između dvaju događaja: „Naime što su ta dva događaja u tješnjoj značenjskoj vezi, bit će prihvatljivija parafraza sastavnom klauzom i obrnuto...” (isto: 395). Značenjsku vezu B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) objašnjavaju suprotstavljajući primjere (114) i (115) – dok *privođenje posla kraju* nije značenjski povezano s *upozoravanjem djece da prestanu galamiti* (114), *odlučka o promjeni načina ponašanja* uključuje prethodno *promišljanje o postupcima* (115) (isto). Budući da tješnji značenjski odnos rezultira ovjerenom parafrazom sastavnom klauzom (115b), objašnjavaju autori, jasno je da (115) ima potencijal za interpretaciju predikatnim proširkom (isto: 394–395). Međutim, kako su primjeri (114–116) kompatibilniji s parafrazom vremenskom klauzom (114a–116a), B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) navode kako je veća vjerojatnost njihove interpretacije nefinitnim klauzama.

Govoreći o *tijesnoj značenjskoj vezi*, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (isto) u navedenom primjeru (115) ne upućuju na uzročno-posljedični odnos (usp. i Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023). Raspravljajući upravo o primjeru (115), I. Zovko Dinković te I. Nazalević Čučević (2023) napominju kako temeljni odnos klauza u navedenom primjeru nije vremenski, već uzročno-posljedični unutar određenoga vremenskoga okvira. Zbog toga je, umjesto o simultanosti dviju radnji, prikladnije govoriti o njihovoj susljednosti, odnosno tijesnu uzročno-posljedičnome značenju (isto). Autorice navode kako je moguća parafraza koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* ako se rečenicama zamijeni redoslijed (isto), dok B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) tu mogućnost ne spominju.

Primjeri (114–116) mogu se promotriti i uzimajući u obzir *Gramatiku hrvatskoga jezika* (Silić–Pranjeković 2007). Ondje se u poglavlju o vremenskim rečenicama navodi kako simultanost (istodobnost) može biti potpuna i djelomična (Silić–Pranjeković 2007: 336). Dalje se objašnjava:

²⁷ Primjeri (908–910) ne navode se u ovome radu, pa nemaju referentnih primjera koji se na njih odnose, dok su primjeri (911–913) označeni brojevima (114–116).

„U rečenicama sa značenjem potpune istodobnosti obično dolazi veznik *dok*, a u službi predikata i osnovne i zavisne surečenice dolaze oblici nesvršenih glagola...” (isto).

Kada je riječ o djelomičnoj istodobnosti, „sadržaj se osnovne surečenice vremenski samo dijelom podudara sa sadržajem zavisne” (isto). Tada u osnovnim surečenicama obično dolaze oblici svršenih glagola, a u zavisnim surečenicama oblici nesvršenih glagola (isto).²⁸ Služeći se argumentacijom koju navode J. Silić i I. Pranjković (isto), možemo reći kako je u primjerima (114–116) riječ o djelomičnoj istodobnosti – dok se u glavnoj klauzi pojavljuje svršeni glagol, u zavisnoj je prisutan nesvršeni. Stoga zaključujemo da se konstrukcija s glagolskim prilogom čija parafraza slijedi model vremenske rečenice s djelomičnom istodobnošću može tumačiti kao nefinitna vremenska klauza.

Analiza *graničnih* primjera iz *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020) pokazuje kako je riječ o korisnu i poticajnu opisu sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim prilogom, koji pokazuje da se svakoj analizi treba pristupiti na temelju kriterija kao osnove rasprave i zaključaka. Autori su ponudili zanimljive kriterije, ali inzistirajući na parafrazama i raspravljajući o stupnju njihove prihvatljivosti, katkada nisu opazili temeljne odnose između dviju radnji. Tako je analiza postala složenija te se dovelo u pitanje postojanje hijerarhijskog ustroja predikatne funkcije glagolskih priloga. Na temelju predmetnoga kognitivnolingvističkoga okvira, svih valjanih zaključaka i novih spoznaja do kojih se došlo analizom u ovome radu u nastavku se raspravlja o hijerarhijskome ustroju predikatne funkcije glagolskih priloga.

4.3. *Predočivost hijerarhijskog ustroja predikatne funkcije glagolskih priloga*

Na temelju svih kriterija B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 398) zaključuju kako se kod nefinitnih konstrukcija s glagolskim prilozima može „govoriti o gradaciji njihova značenja, odnosno o hijerarhijskome ustroju njihove predikatne funkcije, od predikatnog proširka prema predikatu“. Taj je zaključak popraćen prikazom *hijerarhije predikatne funkcije glagolskih priloga* (isto):

²⁸ J. Silić i I. Pranjković (2007: 336) navode kako tada u „osnovnim surečenicama vremenskih rečenica toga tipa dolaze obično oblici nesvršenih glagola, a u zavisnim surečenicama obično oblici svršenih glagola”. No očito je riječ o pogrešci u pisanju jer primjer koji navode ilustrira obrnuto: *Dok su pisali, netko je naglo ušao.* (isto).

Hijerarhija predikatne funkcije glagolskih priloga

[PREDIKAT NEFINITNE KLAUZE [adverbijalne nefinitne klauze s glagolskim prilogom sadašnjim > adverbijalne nefinitne klauze s glagolskim prilogom prošlim]] > [PREDIKATNI PROŠIRAK [pratilačko-okolnosno značenje glagolskoga priloga sadašnjeg > pratilačko-okolnosno značenje glagolskoga priloga prošlog]]

Prikazana hijerarhija predikatne funkcije glagolskih priloga trebala bi prikazivati gradaciju značenja predikatne funkcije glagolskih priloga o kojoj autori govore (isto). Međutim takav prikaz može biti zbunjujući – gradacija o kojoj se govori ne počinje predikatnim proširkom, već predikatom nefinitne klauze. Pokuša li se ta gradacija shvatiti kao slabljenje značenja²⁹, dakle od predikata nefinitne klauze prema predikatnom proširku, prikaz hijerarhije nije u skladu s iznesenim postavkama. Stoga se, na temelju analize postavki iznesenih u poglavlju o klauzama s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim te prikaza hijerarhije predikatne funkcije glagolskih priloga (isto: 388–398), može razmisliti o potrebi za promjenom njezine predočivosti.

U nastavku donosimo *Prijedlog predočivosti hijerarhijskog ustroja predikatne funkcije glagolskih priloga*, iz kojega je jasnija gradacija značenja glagolskih priloga od predikatnoga proširka prema predikatu nefinitne klauze. Glagolski prilog sadašnji s pratilačko-okolnosnim značenjem tako ima najveći potencijal biti interpretiran kao predikatni proširak. S druge strane najveći potencijal za funkciju predikata ima glagolski prilog prošli u adverbijalnim nefinitnim klauzama.

Prijedlog predočivosti hijerarhijskog ustroja predikatne funkcije glagolskih priloga

[PREDIKATNI PROŠIRAK [pratilačko-okolnosno značenje glagolskoga priloga sadašnjeg > pratilačko-okolnosno značenje glagolskoga priloga prošlog]] > [PREDIKAT NEFINITNE KLAUZE [adverbijalne nefinitne klauze s glagolskim prilogom sadašnjim > adverbijalne nefinitne klauze s glagolskim prilogom prošlim]]

²⁹ Gradacija (lat. *gradatio*: stupnjevanje, pojačavanje), antičkoretorički termin koji danas ima više značenja. 1. Pjesnička figura nastala takvim izborom riječi, slika i misli kojim se izaziva postupno jačanje ili pak slabljenje početnoga dojma; u prvome slučaju završava klimaksom, a u drugome antiklimaksom (gradacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krlež, 2021. Pristupljeno 2. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22956>).

Međutim ne treba isključiti mogućnost da razlog postojanja takve hijerarhije proizlazi iz elastičnosti kriterija. Štoviše, potrebno je razmisliti o prihvatljivosti nepreciznih ili dvosmislenih kriterija, o čemu se raspravlja u nastavku.

4.4. Izazovi s parafrazama

Kao što pokazuje argumentacija brojnih primjera navedenih u ovome radu, u analizi sintaktičke funkcije konstrukcija s glagolskim priložima prošlim i sadašnjim B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) govore o stupnju prihvatljivosti parafraza različitim sintaktičkim sredstvima. Ipak, taj je kriterij u određenoj mjeri rezultat subjektivnosti – postavlja se pitanje – tko prosuđuje o stupnju prihvatljivosti parafraze? Ostavlja li se taj zadatak proučavatelju jezika, mogući su različiti ishodi. Osim toga, uzimajući parafraze različitim sintaktičkim sredstvima kao kriterij, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) govore o (ne)mogućnosti parafraze, o njezinoj (ne)prihvatljivosti ili pak o njezinoj (ne)ovjerenosti. Takva nedosljednost nije zanemariva jer destabilizira kriterij – miješaju se raznolike mogućnosti jezičnog izricanja istoga ili sličnoga sadržaja na različite načine (mogućnost parafraze) te potvrde njihove uporabe u jeziku (ovjerenost parafraze).

Nastojeći odijeliti funkciju predikatnog proširka od funkcije predikata nefinitne klauze, B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) kao kriterij uzimaju mogućnost parafraze isključivo koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i*. Međutim, uzmu li se u obzir sva moguća značenja toga veznika, kriterij gubi svoju *postojanost*.

Naime polazeći od temeljnoga kriterija razgraničenja dviju funkcija konstrukcija s glagolskim priložima, konceptualne razlučivosti dviju radnji, na umu treba imati sljedeće – da bi se funkcija interpretirala kao predikatni proširak, stupanj konceptualne odvojivosti dviju radnji treba biti nizak, i obrnuto (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 394). Jednim se od načina provjere stupnja konceptualne razlučivosti navodi mogućnost parafraze koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i*, kojom se stvara dojam potpune simultanosti, što ide u prilog tumačenju glagolskoga priloga kao predikatnoga proširka (isto). Međutim tom se vrstom klauze mogu ostvariti i druga značenja.

J. Silić te I. Pranjković (2007: 322) navode kako je sastavnim klauzama „svojstvena neka vrsta zajedništva, naporednosti ili istosmjernosti” – njima se mogu povezati sadržaji „koji ne moraju imati nikakve izravne međusobne značenjske veze”, ali i sadržaji u tješnjemu značenjskomu odnosu, poput uzročno-posljedičnoga. Sastavna klauza s veznikom *i* ima „najšire značenje i

najraznovrsniju uporabu”, pa se tako njome povezuju surečenice s odnosom istodobnosti, susljednosti ili drugim značenjskim odnosom karakterističnim za zavisnosložene rečenice (isto).

Na temelju rečenoga lako se spoznaje problematičnost kriterija parafraze koordiniranom sastavnom klauzom s veznikom *i* – s obzirom na širinu značenja koju pokriva predmetni veznik povećava se vjerojatnost za mogućnost parafraze tom vrstom klauze. To može rezultirati pogrešnim tumačenjem sintaktičke funkcije konstrukcije s glagolskim priložima. S druge strane veznik *i* nije jedini sastavni veznik. Dio značenja među klauzama povezanimi veznikom *i*, npr. značenje susljednosti, pokriva veznik *pa* (usp. Silić–Pranjeković 2007: 323). Iako se parafraza rečenicom s veznikom *pa* ne navodi u *Kognitivnoj gramatici hrvatskoga jezika* (2020), I. Zovko Dinković te I. Nazalević Čučević (2023), govoreći o konstrukcijama s profiliranom sukcesivnošću, podsjećaju na tu mogućnost, na koju je odavno ukazao i Florschütz (1916: 84).

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) inzistiraju na odnosu vremenske profiliranosti, pa se iz fokusa izgubi temeljni odnos iz kojega taj vremenski proizlazi. Kao što upućuju I. Zovko Dinković te I. Nazalević Čučević (2023), u nekim je primjerima temeljni odnos surečenica uzročno-posljedični, a ne vremenski. Kako uzročno-posljedična veza nužno znači nizanje događaja u vremenu, sukcesivnost je tek njezin rezultat (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 395). Međutim za interpretaciju sintaktičke funkcije konstrukcija s glagolskim priložima nije presudan uzročno-posljedični odnos, već sukcesivnost koja iz takva odnosa proizlazi. Ipak, treba naglasiti da sukcesivnost može postojati i bez uzročno-posljedične veze (Silić–Pranjeković 2007: 322). Zaključujemo kako, bez obzira na temeljni odnos dvaju događaja kojima je kodirana sukcesivnost, ona povećava stupanj konceptualne razlučivosti, što uvjetuje interpretaciju predikatom nefinitne klauze.

Analizom nefinitnih adverbijalnih klauza s uzročnim značenjem uočena je tendencija načina na koji se one parafraziraju. Kako bi se ukazalo na dodatne mogućnosti, primjeri su navedeni u Tablici 6.

Tablica 6	
Sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim prilogom – nefinitne adverbijalne klauze (uzročne)³⁰	
	(X) <i>Čitala sam poruku svaki put iznova, misleći da sam možda propustila nešto.</i>
(Xa) Uzročno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(Xa) <i>Čitala sam poruku svaki put iznova jer sam mislila da sam možda propustila nešto.</i>
	(XI) <i>Nemajući što skrivati, ispričao sam im sve.</i>
(XIa) Uzročno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(XIa) <i>Ispričao sam im sve jer nisam imao što skrivati.</i> (XIb) <i>Budući da nisam imao što skrivati, ispričao sam im sve.</i>
	(XII) <i>Imajući razumijevanja za probleme Vodičana, Gradonačelnica je odmah razgovarala s Upravom.</i>
(XIIa) Uzročno značenje konstrukcije s glagolskim prilogom	(XIIa) <i>Gradonačelnica je odmah razgovarala s Upravom jer je imala razumijevanja za probleme Vodičana.</i> (XIIb) <i>Budući da je imala razumijevanja za probleme Vodičana, Gradonačelnica je odmah razgovarala s Upravom.</i>

Kao što je razvidno iz primjera (X–XII), riječ je o nefinitnim adverbijalnim klauzama s uzročnim značenjem. Takvu sintaktičku funkciju konstrukcija s glagolskim prilogom potvrđuje mogućnost parafraze zavisnosloženom rečenicom čija je zavisna surečenica uvrštena veznikom *jer* (14a–16a). Dok je u primjeru (X) parafraza surečenicom s veznikom *jer* nedvojbeno najprikladnija, to se ne može reći za primjere (XI–XII), što ćemo pokušati objasniti u nastavku. Kao što je poznato, uzročno se značenje može uvesti i vezničkim skupom *budući da*.³¹ Iako B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) ne navode parafrazu sa surečenicama uvrštenima tim veznikom kao mogućnost, parafraza bi vezničkim skupom *budući da* u primjerima (XI–XII) bila prikladnije rješenje. Naime, da bi parafraza veznikom *jer* bila prihvatljiva, potrebno je promijeniti redoslijed surečenica (XIa–XIIa). S druge strane prilikom parafraze vezničkim skupom *budući da* nije potrebno zadirati u njihov invertirani redoslijed (XIb–XIIb). Stoga treba razmisliti o tome da se, kada su surečenice u inverziji, prednost daje parafrazi s vezničkim skupom *budući da*. To ne mijenja činjenicu da se radi o uzročnome značenju, ali može utjecati

³⁰ Primjeri koji se navode u Tablici 6 pronađeni su u korpusu *hrWaC*. U toj se tablici navode samo nefinitne adverbijalne klauze s uzročnim značenjem.

³¹ Veznici se *budući da* i *jer* ne razlikuju po značenju, ali *budući da* za razliku od *jer* dolazi u inverziji (Silić–Pranjeković 2007: 342).

na stupanj prihvatljivosti parafraze što je jedan od kriterija koji utječu na tumačenje sintaktičke funkciju konstrukcija s glagolskim priložima. Ipak, napominjemo kako je primarni cilj prenijeti značenje, bez obzira na redoslijed klauza.

4.5. Kriteriji na temeljima binarizma

B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) sintaktičko-semantički status glagolskoga priloga analiziraju na temelju binarnih opreka, supostavljajući: funkciju predikatnog proširka – funkciju predikata nefinitne klauze; simultanost – anteriornost; koordinaciju – subordinaciju; mogućnost (prihvatljivost) parafraze – nemogućnost (neprihvatljivost) parafraze; značenjsku povezanost – značenjsku nepovezanost. Prisutnost, odnosno neprisutnost određene krajnosti utječe na tumačenje sintaktičke funkcije konstrukcije s glagolskim prilogom. Provjera postavki *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020) na primjerima iz korpusa *hrWaC* i referentne literature dovodi do mogućega razjašnjenja kriterija na temelju kojih se može raspravljati o sintaktičko-semantičkome statusu konstrukcija s glagolskim prilogima (v. Tablicu 7).

Tablica 7 – Prikaz rezultata primjene binarne opreke simultanost – sukcesivnost na sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim prilogima			
	simultanost	sukcesivnost	sintaktičko-semantički status konstrukcije s glagolskim prilogom
glagolski prilog sadašnji	+	-	predikatni proširak
glagolski prilog prošli	-	+	predikat nefinitne klauze

Kao što se iz Tablice 7 može zaključiti, treba razmisliti o mogućnosti da se temeljni kriterij u analizi sintaktičko-semantičkog statusa konstrukcija s glagolskim prilogima sadašnjim i prošlim svede na sustav binarne opreke simultanost – sukcesivnost. Naime konceptualna odvojivost proizlazi iz kodiranosti simultanosti, odnosno sukcesivnosti dviju radnji. Ako je kodirana simultanost, stupanj je konceptualne odvojivosti nizak, pa se funkcija glagolskoga priloga tumači kao predikatni proširak. Ako je pak kodirana sukcesivnost, stupanj je konceptualne odvojivosti visok, zbog čega funkciju glagolskoga priloga opisujemo kao predikat nefinitne klauze. Međutim i dalje ostaje otvoreno pitanje načina na koji se navedeni kriterij može provjeriti. Za određivanje prisutnosti jedne od dviju krajnosti ove binarne opreke mogu biti korisne parafraze koje navode B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020), ali uz svijest o značenju surečenica koje se povezuju određenim konjunktivima, tj. uvrštavaju određenim subjunktivima (v. i Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023). Uz to treba imati na umu da je primarna svrha parafraza provjera vremenske profiliranosti dviju radnji.

Iako binarnost ne podržava gradaciju značenja o kojoj govore B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020: 389–392), prisutnost kolebljivih primjera (*hrWaC*), koji izmiču kriterijima *Kognitivne gramatike*, ide u prilog postojanju kontinuumu konstrukcija „s većim ili manjim potencijalom jedne ili druge interpretacije”. Međutim potrebno je provjeriti i potencijalni model analize sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima na temelju binarne opreke simultanost – sukcesivnost (Tablica 7).

5. Zaključak

Iz pregleda hrvatskih gramatika i druge jezikoslovne literature o glagolskim priložima proizlazi nekoliko zaključaka. Prije svega, primjećuje se terminološka neujednačenost prilikom iskazivanja sintaktičke funkcije glagolskih priloga, što rezultira njezinim heterogenim određenjima i opisima. Nadalje, u svim se navedenim gramatikama navode primjeri rečenica u kojima je glagolskomu prilogu pridružena koja sintaktička funkcija, ali izostaje objašnjenje, tj. argumentacija. Uz to što postoje neusuglašenosti u pristupima i postavkama određenih gramatika, postoje i nedosljednosti u tumačenju sintaktičke funkcije glagolskih priloga unutar iste gramatike (npr. Barić i dr. 1995; Silić–Pranjković 2007).

Usljed navedenih izazova javila se potreba za definiranjem kriterija na temelju kojih bi se tumačio sintaktičko-semantički status glagolskih priloga. Tako B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) nastoje odgovoriti na ključna pitanja vezana uz sintaktičku funkciju glagolskih priloga, oblikujući s tim ciljem kriterije te uspostavljajući hijerarhiju predikatne funkcije glagolskih priloga. Međutim, kako je riječ o recentnome pristupu, njihove je postavke potrebno ispitati. Poticajnost, inovativnost i zanimljivost kognitivnolingvističkoga pristupa glagolskim priložima potvrđuje znanstveni osvrt I. Zovko Dinković te Ive Nazalević Čučević (2023), ali i zapažanja iznesena u ovome radu.

Analizom sintaktičke funkcije glagolskih priloga utvrdili smo sljedeće – iako postoje primjeri u kojima je na temelju kriterija opisanih u *Kognitivnoj gramatici hrvatskog jezika* (2020) moguće jednoznačno odrediti sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima, postoji i mnogo kolebljivih primjera. Nadalje, analizom *graničnih* primjera iz referentne literature upozorili smo na one kriterije koje je bitno dalje uzeti u obzir raspravljajući o sintaktičko-semantičkome statusu glagolskih priloga – riječ je o temeljnim odnosima između dviju radnji (v. i Zovko Dinković–Nazalević Čučević 2023).

Provjera postavki *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020) na primjerima iz korpusa *hrWaC* i referentne literature dovodi do moguće uspostave jasnijih kriterija koji mogu doprinijeti razrješenju sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima.

Kao što je razvidno iz Tablice 7, treba razmisliti o mogućnosti da se temeljni kriterij u analizi sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima sadašnjim i prošlim svede na sustav binarne opreke simultanost – sukcesivnost. Ako je kodirana samo simultanost,

funkcija se glagolskoga priloga tumači predikatnim proširkom. Ako je pak kodirana sukcesivnost, funkciju glagolskoga priloga valja opisati kao predikat nefinitne klauze.

Međutim i dalje ostaje otvoreno pitanje načina na koji se navedeni kriterij može provjeriti. Za određivanje prisutnosti jedne od dviju krajnosti ove binarne opreke mogu biti korisne parafraze koje navode B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020).

Iako binarnost ne podržava gradaciju značenja o kojoj govore B. Belaj i G. Tanacković Faletar, prisutnost kolebljivih primjera (*hrWaC*), koji izmiču kriterijima *Kognitivne gramatike*, upućuje na postojanje *kontinuum*a o kojemu govore B. Belaj i G. Tanacković Faletar. Međutim potrebno je provjeriti i potencijalni model analize sintaktičko-semantičkoga statusa konstrukcija s glagolskim priložima na temelju binarne opreke simultanost – sukcesivnost (Tablica 7).

6. Literatura

Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika [Barić i dr.]. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Barić, Eugenija – Mijo Lončarić – Dragica Malić – Slavko Pavešić – Mirko Peti – Vesna Zečević – Marija Znika [Barić i dr.]. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.

Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2017. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga druga. Sintaksa jednostavne rečenice*. Zagreb: Disput.

Belaj, Branimir – Goran Tanacković Faletar. 2020. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga treća. Sintaksa složene rečenice*. Zagreb: Disput.

Blagus Bartolec, Goranka – Ivana Matas Ivanković. "Kad nam korpus ispunjava želje." *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 4.3 (2017): 25–28.

Florschütz, Josip. 1916. *Gramatika hrvatskoga jezika za ženski licej, preparandije i više pučke škole*. Zagreb: Ex libris.

gradacija. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 2. 8. 2023. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=22956>

Ham, Sanda. 2002. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Hudeček, Lana – Milica Mihaljević. 2017. *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Klubička, Filip – Nikola Ljubešić. 2014. Using crowdsourcing in building a morphosyntactically annotated and lemmatized silver standard corpus of Croatian. U: *Zbornik 17. međunarodne multikonferencije Informacijska družba – IS 2014, Zvezek G* (ur. T. Erjavec, J. Žganec Gros): 62–68. Ljubljana: Institut Jožef Stefan.

Maretić, Tomo. 1899. *Gramatika hrvatskoga jezika za niže razrede srednjih škola*. Zagreb: tisak i naklada knjižare L. Hartmana.

Maretić, Tomo. 1963. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

Moguš, Milan – Maja Bratanić – Marko Tadić. 1999. *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Peti, Mirko. 1979. *Predikatni proširak*. Sveučilišna naklada Liber.

Silić, Josip – Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.

Težak, Stjepko – Stjepan Babić. 2003. *Gramatika hrvatskoga jezika. Priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

Zovko Dinković, Irena – Iva Nazalević Čučević. 2023. *The status of non-finite clauses in Croatian and English. Riječ je o izlaganju održanome na okruglome stolu Arguments and adjuncts: Solutions and some illusions 28. ožujka 2023. u Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Okrugli stol organizirali su suradnici na projektu Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku (SARGADA) Hrvatske zaklade za znanost i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.*

SINTAKTIČKO-SEMANTIČKI STATUS KONSTRUKCIJA S GLAGOLSKIM PRILOZIMA U HRVATSKOME JEZIKU

Sažetak

Tema je ovoga rada sintaktičko-semantički status konstrukcija s glagolskim priložima u hrvatskome jeziku. Analiza se temelji na primjerima iz korpusa i referentne literature, a teorijsko polazište čine pregled pristupa tumačenju glagolskih priloga u hrvatskim gramatikama i drugoj kroatističkoj jezikoslovnoj literaturi te postavke *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020) Branimira Belaja i Gorana Tanackovića Faletara.

Sintaktička se funkcija konstrukcija s glagolskim priložima tumači različito, zbog čega Belaj i Tanacković Faletar (2020) nastoje uspostaviti kriterije koji utječu na takva tumačenja. Temeljnim kriterijem razgraničenja glagolskih priloga u funkciji predikatnog proširka od njihove funkcije kao predikata nefinitne klauze navode *stupanj konceptualne odvojivosti* (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 389–390). Međutim, analiza primjera iz korpusa i referentne literature sugerira preispitivanje postavki *Kognitivne gramatike hrvatskoga jezika* (2020), ukazujući na izazove s kriterijima te argumentacijom njihova sintaktičko-semantičkoga statusa.

Ključne riječi: glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli, stupanj konceptualne odvojivosti, predikatni proširak, nefinitne klauze, sintaktičko-semantička analiza, korpus

THE SYNTACTIC-SEMANTIC STATUS OF THE PARTICIPLE CONSTRUCTIONS IN CROATIAN

Summary

The topic of this paper is the syntactic-semantic status of constructions with verb adverbs in the Croatian language. The analysis is based on examples from the corpus and reference literature, and the theoretical starting point is an overview of the approach to the interpretation of verb adverbs in Croatian grammars and other Croatian linguistics literature, as well as Branimir Belaj and Goran Tanacković Faletar's hypothesis in *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika* (2020).

The syntactic function of constructions with verbal adverbs is interpreted differently, which is why B. Belaj i G. Tanacković Faletar (2020) strive to establish criteria that influence such interpretations. They state the degree of conceptual separability as the fundamental criterion for distinguishing verb adverbs in the function of predicate extension from their function as predicates of non-finite clauses (Belaj–Tanacković Faletar 2020: 389–390). However, the analysis of examples from the corpus and reference literature suggests a re-examination of the premises of the *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika* (2020), pointing to challenges with the criteria and the argumentation of their syntactic-semantic status.

Keywords: present participle, past participle, degree of conceptual discreteness, predicative complement, non-finite clauses, syntactic-semantic analysis, corpus